

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 6.

Ljubljana, dne 8. februarja 1929

Leto III.

Ignotus

Smrt dr. Franceta Prešerna

(Pred osemdesetimi leti)

E. Justin: Prešeren (lesorez)

Mračno je bilo v slovenski deželi, redko kje je svetila luč Črni kragulji, ki so kljuvali Prometeju drob, so sedeli na vejah težki, mastni, spočiti. In so kimali.

Prometej je bil prikovan na posteljo, zapisan smrti. Nič drugega ni bil kot človek, navaden človek, ki stoji pred neizprosnim Veličanstvom smrti. Prosil je za betvico življenja, za trohico usmi-

ljenja. Stokal je od bolečin, a ko mu je malce odleglo, se je šalil s prijatelji.

Bilo je v Kranju, mestu mračne slovenske dežele, leta Gospodovega 1849, meseca februarja, ko še ni bilo v zraku diha pomladi.

Umiral je ondotni »c. kr. pravosrednik, doktor pravice« Francé Prešeren.

Prometejske muke so bile za njim. Kaj vse je bil? Človek, pesnik, svobodomislec, advokat in — Slovenec.

Težko je bilo: biti človek, še težje biti Slovenec. In kot Slovenec pesnik in svobodomislec . . .

Nikar se ne prestrašimo besed in ne križajmo se pred zlim duhom. Cenzorja Pavšeka je slovenstvo prebolelo. Upajmo, Zadnjič se je oglasil 1. 1899., da zapečati stoletje z grmado Cankarjeve »Erotike«.

A takrat je bilo mračno v slovenski deželi in redko kje je svetila luč.

France Prešeren, doma iz Vrbe blizu jezera bleškega, se je najprej sprl s samim seboj, z vsem, kar je prinesel z dišečih trat in polj, ki jih varuje beli sv. Marko.

Potem se je uprl starišem. Ni hotel v lemenat.

Poslej se je upiral vse življenje.

L. 1828. — pred dobrimi sto leti — je dovršil studije. Štirinajst let je moral čakati, da je postal sam svoj gospod. Tri leta pred smrtjo, ko je bil že vsega do grla sit, ko:

Navadile so butare se plicha
In grenkega se usta so bokala,
Podplat je koža čez in čez postala,
Ne straši več je trnjevka bodeča.

Preizkusil je, kaj se pravi biti človek, biti pesnik, biti »Freigeist«, biti Slovenec.

Bil je človek. Rad je imel vino, ženske, dobro jedačo. Ljubil je otroke. Pesnik »Nezakonske matere« je dal življenje dvema otrokoma izven zakona, ki ga ni nikdar sklenil pred ljudmi. Pred Bogom da, pred samim seboj. Na smrtni postelji je otroka priznal.

Kot človek je občutil vso bridkost človeškega življenja. Ljubil je Primicovo Julijo, a dekle ga je zavrnilo in je šlo za »partijo«. Imel je dobre prijatelje: Andreja Smoleta je zgodaj pobrala smrt, učeni Matija Čop je utonil v Savi. Samo taka doživetja te prisilijo, da gledaš na življenje s pravimi očmi.

In Prešeren je gledal, pel in pil.

Bil je pesnik. Ali veste, kaj to pomeni? Redko kateri poet je tako globoko doumel pesnikovo poslanstvo kot Prešeren.

Kako
Bit' hočeš poet, in ti pretežko
Je v prsih nosit al pekel, al nebo!
Stanu
Se svojega spomni, trpi brez miru!

Nositi v prsih pekel ali nebo — oboje — to je usoda poetova. Trpeti brez miru! Vsaka radost je pesnikovemu občutju stokrat opojnejša nego navadnemu človeku, vsaka boleost tisočkrat silnejša, vsaka lepota neizmerno vabljivejša.

Biti pesnik, pomeni: hoditi zaznamovan med ljudmi in meriti globine in višine življenja.

Trpka usoda.

In Prešeren »svobodomislec«? Ali pravovernega Slovenca še danes ne stresa mrzab pri tej besedi? In vendar:

Prešeren ni bil slovenski Voltaire, a še Voltaire ni bil brezbožec. In celo brezbožec ne pomeni: ne biti zlahten človek. Tudi najbolj goreči verniki so bili včasih ljudje — neljudje. Prešeren svobodomislec znači v jeziku tiste dobe: liberalen kristjan, prosvetljen človek. Pomeni: upirati se zastareli, odreveneli reakciji, ki je zatirala svobodno človeško misel. Zakaj ne bi misel iskala Boga? Ali ni tista doba čutila, kakšno nezaupnico daje nehote in nevedé ideji, ki je izmed največjih človeških idej največja?

Prešeren je bil »Freigeist« — to se pravi: zapadnjaški izobraženec.

Mračno je bilo v slovenski deželi in redko kje je svetila luč. Tako luč je prižgal Prešeren. Rekli so: Uprl se je zoper Boga in naj mu kragulji, slovenskemu Prometeju, kljujejo drob.

Zaradi tega ni smel priti do kruha; moral je biti zapostavljen, prezrt in pozabljen. Pesmi so mu plenili, vsakdanji kruh grenili.

Dvignili so se kragulji, težki, mastni janzenisti in so proglasili pesnika za pohujšljiva slovenskega ljudstva.

Pokimal je črni kragulj Pavšek in se je pritožil črnožoltemu orlu zavoljo cenzorja Čopa, češ, premalo varuje moralno deželo slovenske, da dovoli v svet Kastelčevi »Čebelici« s Prešernovimi pesmi. Tam je še »eine Menge der Sittlichkeit anstössigen Stellen«. Še sam škof Wolf se je dal ujeti in je vložil pritožbo zaradi Prešernovega pohujšanja.

In v čem je bilo?

Moj Bog: šlo je za pesmi »Nuna in kanarček« in »Zdravljica«, ki sta danes v vsaki šolski čitanki.

Teško je bilo — biti človek, še težje, biti Slovenec.

Kaj je bilo slovenstvo tistega časa? Iz nekih še nejasnih idej se porajajoča, v široki slovanski okvir zajeta zavest o jezikovno-kulturni enoti ljudi, ki govorijo na Kranjskem in v sosednih deželah sorodna slovanska narečja. Temna slutnja, da smo nekoč nekaj bili. Kopica starih knjig. Nekaj slovnice. Boj za to, kar bi naj bili: ilirizem ali slovenstvo, vraz ali Prešeren? Pravopisni spor.

V zapadnejših deželah so razpravljali o velikih vprašanjih; kresale so se ideje, klasična in romantična struja sta si stali nasproti. Prav za prav dva pravca človeškega mišljenja, dve koncepciji sveta in življenja.

Pri nas?

Mračno je bilo v slovenski deželi... Ko je že imel Goethe posmrtno glorio, so pri nas plenili »Nuno in kanarčka«.

Težki, mastni krugulji so se gugalji na vejah. In — kimali.

A poet je trpel. Izjedli so ga do droba.

L. 1848. prinese zarjo. Zabliska se v slovenskih teminah, nove, svobodnejše sape zganejo zatohlo ozračje. Leto revolucije, narodnih programov, »zedinjene Slovenije«.

Leto, ko je izšla za novo leto slovenska zlata knjiga, Prešernove »Poezije«.

Prešeren se je takrat že naselil v Kranju in bi lahko potrkal na prsi, češ, kaj mi mar: sam svoj gospod sem!

V resnici ni trkal samozavestno na prsi. Ljubil je samoto. In — vino, tekočino iz reke Lethe, reke pozabljenja.

Cel dan iz pravd koval bom rumenjake,
Zvečer s prijatli praznil bom bokale,
Preganjal z vinom bom skrbi oblake.

Bolezen je stala na pragu. Dvojna: telesna in čustvena. Po vsem tem, kar je bilo, — ali še ostane kaj?

Dal je Bogu, kar je božjega: združil je Črtomira z Bogomilo »onstran groba.« Kaj je njemu ostalo? Razdvojenost, nezaceljene dušne rane, sarkazem.

★

L. 1848. pripoveduje Fran Levce, je prišel poslednjič obiskat v Ljubljano svoja otroka in njiju mater. »Bil je ubit

na duši, spremenjen na telesu, komaj so ga izpoznali. Ko mu je mati jokaje očitala, da jih tako malo kdaj obiše, tolažil jo je: »Tiho bodi, ti si srečnejša kakor jaz. Ti imaš ljuba otroka — jaz nič.« (»Dunajski Zvon« 1879.)

In kakor strahoten glas iz onostranstva nam zvené besede, ki jih je izustil ob odhodu:

»Moja ženka bo smrt grenka.«

Bil je »slavni pesnik«. Kot Slovenec pa je moral najprej umreti, da so mu priznali, kaj je bil. Založil je »z rumenjaki svojih pravd« 1200 izvodov »Poezije«, prodal pa je komaj 350 iztisov. Sto izvodov je razdelil med prijatelje.

Mračno je bilo v slovenski deželi in težko je bilo slovenskemu pesniku.

Od Vseh svetih leta 1848. ni šel več iz sobe. Bil je bolan za vodenico, banalno boleznijo, ki mu je povzročala hude muke. Kako kruta je priroda v svoji slepoti: baš pesnike, ki ji najbolj dvorijo in jo opevajo, udari s prozaično sirovo realnostjo, ki bi bila smešna, če ne bi povzročala groznega trpljenja.

Napol leže napol sedé je Prešeren čakal, da pride to, kar mora priti, zakaj

Odprta noč in dan so groba vrata.

Prihajali so prijatelji in ga tolažili. Takrat je še imel toliko humorja, da si je izmislil nadpis za svoj grob:

France Prešeren —
doktor nemiren — neveren.

Počasi se je vlekel december, še počasneje januar. Božič, lep, pesniško osvetljeni praznik, je minil v zoprnih mukah. Zasijale so meglene daljave leta 1849.... Kje se bo ustavila njegova pot? In kaj potem? Kakšni prepadí so onkraj tega trenutka, ki preseka čas in prostor in te vrže v večnost, v neskončnost?

Želel si je enega: miru. Samo miru.

Prijazna smrt, predolgo se ne mudi:
Ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta,
Ki pelje nas iz bolečine mesta,
Tje kjer trohljivost vse verige zgrudi.

Smrt je poslednje sproščanje, brezmejna svoboda duha in atomov; smrt je povratek v nebitje, v mir pred vsemi prividi našega jaz-a.

Dne 6. februarja je napravil testament, 7. februarja je nastopila počasna

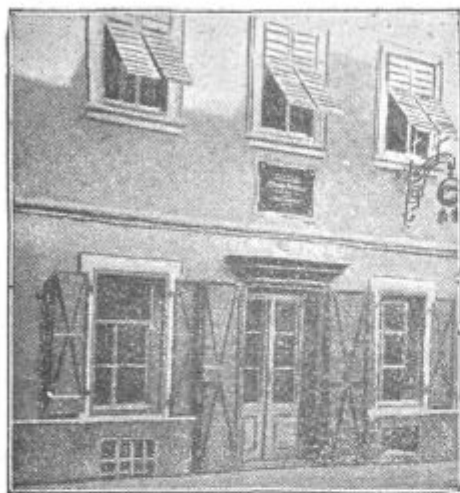
agonija in 8. dne februarja ob 8. uri zjutraj je izdihnil.

Kaj so bile njegove zadnje besede, kaj je kriknil v veseljstvo?

Goethe je umrl z vzklikom »Več luči«. Čutil je, da so temine obdajale njegovega duha. Prešeren je dejal: »Vzdignite me, zadušiti me hoče.«

In nič več ni rekel s človeškimi usti. Poslej je govoril samo njegov duh — stvaritelj, izražen v pesmih, ki so bile sad trpljenja in stvariteljske slasti.

Zadušiti ga je hotelo.

Hiša, ki je umrl v njej Prešeren

A dušilo ga je vse življenje in njegova poezija je bila največji ventil tega, kar je hotelo iz njega: njegovega upornega duha, njegovega občutja lepote, njegove iskajoče misli.

Dne 10. februarja so ga pokopali s pompom, zakaj Slovenci so že takrat pokopavali upornike zoper svoje konvencionalnosti na moč slovesno in resnobno. Dekan Dagarin je vodil spreved, tisti, ki so o niem trdili, da je uničil zadnje »pohujšljive« rokopise prvega slovenskega poeta. (Kdo je bil pred njim? Vodnik, in še ta ne.) Na rakev so položili kranjski meščani »Sturmhut« narodne garde. In šli so rodo jubi v vrstah in nihče ni mislil, koliko človeške in slovenske tragedije je ležalo v lepi krsti »c. kr. pravosrednika«.

A nad slovensko deželo še vedno ni vzšlo solnce, le svitalo je in se trudoma daniło. Težki, mastni krokarji so dremali na trdnih vejah.

Tako je izginit pod »črno odejo zemlje« poet, da živi z duhom svojega naroda na veke.

Pred osemdesetimi leti je bilo in mrak še je ležal nad slovensko deželo.

31. julija l. 1918., ko je bil na Slovenskem že precejšen dan po viharini noči, pretresajoči »slovenstva stebre stare«, je priromal na Vrbo Ivan Cankar, da obišče dom vzornika Francéta. In zapisal je v debelo knjigo Prešernove hčeri te-le besede:

»Oj Prešeren, če bi Ti videl in vedel, kaj se z nami godi, bi si zakril oči, bi zapel še bolj žalostno, nego si v sonetih! — Toda, oj mojster, če bi nam Ti videl v srca in v misli, bi zavriskal še bolj veselo, nego si v »So!daški«.

Takrat se je Prešeren v Eliziju nasmehnil: zakaj videl je vse. In vidi še naprej in vé, da se morajo »vremena zjasniti« do skrajnih obzorij, da bo čisto in vedro in lahko v srcih in dušah.

.....

NEGOTOVOST SMRTI

Menite, da je tako lahka reč, ugotoviti smrt nekoga? Čujte, kaj poroča dr. Sikor, profesor sodne medicine: »Neki Takaes, obsojen na vešala, nastopi kazen ob 8. uri zjutraj. Osem minut kasneje pokličejo dr. Sikora, da pregleda obešenca in določi umrtje. Ta ugotovi negibnost prsnega koša in trebuha, motnjavo v roženici in nesobčutnost zenice: torej je obsojenec preminul. Truplo pa ostane še tri minute na vrvi, nato ga snamejo ter odvedo v mrtvaškem vozu v dvorano za avtoposijo. Tu ga zleknejo na mizo in jamejo delati na njem preizkuse z električnim tokom: skoro takoj prične srce vnovič utripati in tudi žila bi-je. Vsi pojavi življenja nastopijo zapore«

doma, razen zavesti, in nesrečnež je navzlic obsodbi in legalnemu zdravi!stvu ostal še 24 ur živ.« Taki primeri so sicer redki, vendar učenjaki trdijo, da nezmožnega znaka smrti ne poznajo — razen razkranjanja.

SLIKOVITOST GINE

V Evropi so nosilnice že davno pokopane. Ista usoda jim preti danes na Kitajskem. Samo v Kantonu je bilo pred dvema letoma po uradnem štetju 3000 nosil v obratu. Danes jih je le še 1100. Izpodriva jih avtomobil.

.....

Večina ljudi, ki čitajo knjige, želi samopozabe. Oni, ki bi radi videli sebe, tvorijo publiko pisateljev.

Univ. prof. dr. Milan Vidmar

Razvoj elektrotehnike

(Konec)

Poglejmo! V naših rekah so vodne energije. Reke imajo zelo različne oblike. Včasih ima vodna sila malo vode, a strmo pada, včasih pa se velike množine vode le počasi premikajo naprej. Padec pomnožen z množino vode določa vodi energijo. Ravno tako določa električni padec, izražen v voltih, pomnožen z množino elektrike, izraženo v amperjih, energijo toka.

Vedno so koristnejše tiste vodne naprave, ki imajo malo vode, a velik padec, kakor pa tiste, ki imajo majhen padec, a veliko vode. Dovodni in odvodni kanali oziroma cevi naših vodnih naprav so tem cenejši, čim manjše vodne množine se po njih pretakajo. Prav tako je dovod in odvod električnega toka možen v tem tanjši žici, čim manjša je množina toka v amperjih.

Ce torej hočemo prenašati električno energijo na velike daljave, ji bomo dali predvsem tako obliko, da bo imela veliko padca pa malo elektrike. A to pretvarjanje oblike nam omogoča ravno transformator. Zato pa je po izumu transformatorja takoj nastopil izmeničen tok namestu enakomernega, ker se po fizikalnih zakonih samo izmeničen tok, torej tok, ki spreminja svojo smer, ne pa tisti, ki teče enakomerno vedno z isto jakostjo v isti smeri, da transformirati.

Naš slavni rojak Nikola Tesla ima nevenljive zasluge pri konstrukciji res porabnega električnega motorja za izmeničen tok.

Elektrotehnika je prav za prav samo posredovalka pri izkoriščanju naravne energije. Vodo n. pr. lahko direktno izkoriščamo v vodnem kolesu ali turbini, ker ta dva motorja lahko neposredno opravljata koristno mehanično delo. Premog, ki nosi solnčno energijo davnih dni lahko direktno dovaja energijo parnemu stroju, ki tudi lahko direktno opravlja koristno mehanično delo. Isto večja za nafto.

In vendar vedno bolj in bolj dajemo vsem tem motorjem gnati električne generatorje, vedno bolj in bolj torej pretvarjamo mehanično energijo v električno. Vse to pa zato, ker nam gre za prenos energije.

Tam, kjer imamo v naravi dobro vodno silo, tam, kjer je velik premo-

govnik ali pa bogata zaloga mineralnega olja, navadno ne rabimo vse energije, ki nam je tam na razpolago. Zato vozimo premog po železnicah v središča industrije, zato transportiramo nafto. Vodnih sil pa sploh ne moremo prenašati.

Transport premoga in nafte je ne samo drag, okupira nam tudi vrhu tega izdatno naša prometna sredstva, mehaničen transport vodnih sil je pa, kakor rečeno, sploh nemogoč. Vse to nam razmeroma po ceni nosijo električni daljnovodi in samo zaradi tega pripuščamo elektrotehniko kot posredovalko med prvim izkoriščevalcem naravne energije, torej n. pr. vodno turbino ali parnim strojem in med konsumentom.

Kakor hitro je transformacija napredovala tako, da je bila kos visokim napetostim, je elektrotehnika zagrabila velike prenosne probleme. Čim višje so bile možne napetosti, tem manjše so bile električne množine prenosa pri isti množini prenešene energije. Impozanten je bil prvi poizkus prenosa leta 1891. Toda danes imamo prenose na več 100 kilometrov daleč in celo daljava tisočih km ni noben problem več. Seveda je pri tem prenosna napetost prišla na pr. v Nemčiji že na 380.000 voltov.

Prve čase, ko elektrotehnika prenosa na večje daljave ni zmagovala, so se seveda izkoriščale samo vodne sile, ki so ležale v bližini konsuma. Danes daljava ne igra nobene vloge več. Sedaj izkoriščamo tudi premogovnike z maj vrednim rjavim premogom, ki ne prenese transporta in prenosna omrežja n. pr. v Nemčiji preprežajo celo državo.

Naj omenim kot največji projekt načrt, ki sta ga skupno izdelali dve državi: Zedinjene države Severne Amerike in Kanada. Ta projekt je znan pod imenom St. Lawrence River Navigation and Power Proposal. Po tem projektu, ki bo stal četrta milijarde dolarjev, dobita obe državi skupaj 2.400.000 konjskih sil in sicer vsaka na svojem bregu reke polovico. Investicijski stroški znašajo 5.600 Din za konjsko silo.

Še nekaj drugih številč naj ilustrira kolosalni razvoj elektrotehnike jakih tokov. Tvrška General Electric Company je dogradila generator za 100.000 kilovatov kot eno samo edinico s 1.500

obračaji na minuto in še večji generator za 160.000 kilovatov s 1.200 obračaji na minuto.

Velikanska električna omrežja, ki so se razpredla preko vsega ozemlja modernih držav, preskrbujejo industrijo, železnice, obrt in privatnike s potrebnim električnim tokom. Konsum raste od leta do leta. V Chicagu je bilo leta 1910. nekaj čez 10 odstotkov stanovanj, ki so imela električen tok, leta 1920. je vstopilo v ta krog konsumentov 50 odstotkov stanovanj, koncem leta 1927. jih je bilo že 97 odstotkov.

V Berlinu je bilo koncem leta 1927. šele 42 odstotkov stanovanj pod kontrolo elektrotehnike. Temu mestu se pozna doba svetovne vojne, ko je ves razvoj zastal. Izgleda, da v par letih v civiliziranih mestih ne bo stanovanja brez električnega toka in nadaljnji razvoj elektrifikacije bo postal intenziven, namestu da je, kakor danes, ekstenziven. Elektrarne torej ne bodo samo dobivale več konsumentov, ampak ti konsumenti sami bodo vedno več različnega svojega dela opravljali s pomočjo elektrike. V stanovanja bodo prišle električne peči, električni štedilniki, likalniki itd.

V Švici že danes odpade pri normalni povprečni rodbini 4 glav ena kilovatna ura konsuma na glavo in dan. Tako porabi Švica brez kemične industrije in železnic že po 500 kilovatnih ur na glavo in na leto. Norveška tudi toliko, Švedska 364, Finska 200, Avstrija 265, Nemčija 200. V naši državi je ta tako zvanj privatni konsum dosegel komaj 6 kilovatnih ur na glavo in leto.

V Sloveniji je mogoče povprečen privatni konsum ceniti na kakih 30 kilovatnih ur na glavo in leto. V slovenskih mestih je seveda privatna poraba večja, dežela je pač še razmeroma malo elektrificirana. Maribor dosega 300 kilovatnih ur na glavo in leto, Ptuj kakih 190, Celje okroglo 100, Ljubljana najbrže samo 70 kilovatnih ur. Elektrotehnika ima v naši državi, pa tudi v Sloveniji, brez dvoma še veliko posla.

Če pogledamo na celotni konsum, če štejemo torej porabo kemične industrije in železnic, dobimo v Zedinjenih državah 860 kilovatnih ur na glavo in leto, približno toliko v Skandinaviji, v Švici 900, v Avstriji 400 in približno toliko v Nemčiji. Slovenija ima slučajno velik elektro-kemičen obrat in doseže na ta način 200 kilovatnih ur na glavo in leto celotnega konsuma.

Zanimivo je dejstvo, da gredo povprečne cene električnega toka trajno navzdol. V Ameriki je padla povprečna cena za kilovatno uro električne razsvetljave od 4.25 Din v letu 1921. na 3.70 Din v letu 1927. V istem času je cena električnega toka za motorje padla od povprečno 84 para na 74, tok za pogon železnic se je pocenil od 54 in pol na 46 para.

Elektrarne postajajo ne samo čim dalje večje, temveč tudi čim dalje sigurnejše. Elektrotehnika se vidno avtomatizira. Američani so dosegli rekord v avtomatični elektrarni naprave Louisville-dam Ohio River. Ta elektrarna je zgrajena za 100.000 kilovatov. Prekaša torej našo elektrarno Falo za več kot 100 odstotkov in vendar rabi za obratno službo samo dva moža. Vse drugo gre avtomatično.

Elektrotehnika je na svoji prvi progi, to je v panogi jakih tokov, v neverjetnem zaletu osvojila ves civilizirani svet. Tehnika slabotnih tokov je nekaj časa pohlevno životarila. Leta 1887. je veliki nemški fizik Hertz eksperimentalno dosegel elektromagnetične valove, vendar pa ni bilo takrat misliti na velikanske uspehe, ki jih je dosegla praktična izraba fenomena teh valov.

Napredovala sta v tehniki slabih tokov telefon in telegraf. In zopet je naš človek, ki je v problem telefonije na velike daljave odločno posegel: Mihajlo Pupin. Brez njegovih tuljavic bi bila telefonija med velikimi mesti, kaj šele med kontinenti, nemogoča. Poglejmo si ta njegov izum v številkah. Koncem leta 1927. je bilo na celem svetu okroglo 26.000.000 telefonskih priklonov in od teh samo v Ameriki 17.300.000.

Na 100 prebivalcev sveta je koncem leta 1927. prišlo 1.4 telefonskih priklonov in 7.4 km dovodnih telefonskih žic. Takrat je na 100 prebivalcev sveta prišlo v Ameriki 11.2 priklona, v Nemčiji 3.9, v Ameriki 58.1 km dovodne telefonske žice, v Nemčiji 21.6.

Neodno pa je tehnika slabotnih tokov nastopila z novo nepričakovano močjo; za brezžično telefonijo se je pojavila brezžična telefonija, radio. V par letih se je Evropa prepredla z oddajnimi postajami in radio se je vselil v stanovanja meščanov in v hiše kmetov. Že v februarju leta 1926. je bilo na svetu preko 8 milijonov radio-aparatur v obratu. Takrat je v Zedinjenih državah na 21 prebivalcev prišel en aparat, v Nemčiji na 54, v Angliji na 24.

Danes imamo tudi v Sloveniji svojo veliko oddajno postajo, na naši tehnični fakulteti pa stolico za žično in brezžično telegrafijo in telefonijo.

Elektrotehnika si vidno osvaja zemljo. Ta naš današnji svet je vse drugačen kot pred 100 leti. Nad njim leži elektrificiran pajčolan, ki pričinja zastirali staro obličje civilizacije. Nekaj novega je prišlo pred 100 leti na našo zemljo

in to novo čutimo dandanes vsi. Težko je gledati v bodočnost. Nekaj pa je sigurno: pri tem razvoju ne smemo zaostati Jugoslovenci, ne smemo zaostati Slovenci in zadovoljni smo lahko, če moremo danes trditi, da smo z elektrotehničnim delom pričeli. Da bomo lahko uspešno s tem delom nadaljevali, je pa že gotovo.

Ignotus

Slovenska bolešt

Ko se je bil za vojnih dni naš Ivan Cankar potrt in žalosten vrnil od vojakov, je krenil nekega večera na Ljubljansko polje. Bil je zamišljen in mrk kakor človek, ki mu roje po glavi težke skrbi. Solnce je zahajalo za gorami in z juga se je čulo bobnenje topov.

Izprehajal se je Ivan Cankar po lepem polju in od temnih misli ni videl ljubkega večera. Tedajci mu pride naproti mož v kmečki obleki, nedoločnih let, reven in mršav. Pogleda ga Ivan Cankar in vidi, da mu polzejo solze po licih.

«Kaj vam je, očka,» ga pobara Cankar, «da ste tako žalostni? Težko vidim solze na vašem obrazu.»

Mož ne odgovori, samo gleda neznanca in potihoma joka, kakor plakaajo moški, kadar jim žalost najbolj razjeda srce.

«Nikar mi ne prikrivajte vzroka svoje žalosti,» de Cankar in čuti, da mu je malce odleglo pri srcu. Tako nam breme skrbi in tegob postane lažje, če se spomnimo, da drugi trpe še več. «Razodenite mi,» pravi, «zakaj rad vam pomagam, če mi je v močeh.» «Ne morete mi pomoči,» odvrne sta-

rec in nič jokavosti mu ni bilo v glasu: samo bolešt, pekoča bolešt.

«Tu imate mojo roko,» reče Cankar, »vse storim, da vam olajšam gorje.»

«Če ste Bog, bi mi komaj mogli.» «In če bi bil Bog, kaj naj bi vam bil storil?»

«Tudi Bog mi ne more tega vzeti.» Zazeblo je Cankarja pri srcu, nagnil se je k možu in mu pogledal globoko v žalostne oči.

«Strašne so vaše besede, očka. Povejte mi, kdo ste?»

«Jaz sem... Slovenec.» Cankarju je šinila črna senca čez obraz. Solnce je zatonilo in žalost je legla na lepo Ljubljansko polje.

Oba moža sta umolknila. In šla sta narazen in si nista rekla besede.

To anekdoto sem slišal ondan iz znančevih ust. In njegove in moje oči so se široko odprle.

Mislil sem na naše dni in na to, kako bi se razjokal trpin, ki bi prišel od Gorice, iz Istre in bi se bil na Ljubljanskem polju spomnil, da je Slovenec, razkosan, prezrt in opljuvan, ne gotov samega sebe...

Prešeren in nacionalna garda v Kranju

Bilo je eno ali dve leti pred izbruhom svetovne vojne. Pozno po polnoči sem se kot stud. phil. pripeljal z dunajskim osebnim vlakom do Ljubljane, ta preživim kakih 14 dni božičnih počitnic v domovini. Utrujen po lurni vožnji sem jo mahnil s kolodvora v kavarno «Evropo». Naročim si čaja in se že giejem ob njem, ko prihurmi s ceste družba literarnih dobrovoljč-

kov, njim na čelu Ivan Cankar. Se so si slačili zimske suknje in se bučno razgovarjali vseprek. Tedaj pa povzdigne svoj glas njihov kolovodja: «Fantje, zdaj pa eno o Prešernu!» Vsi so se hitro posedli tesno okoli mizice — jaz pa sem sedel pri sosedni —, da slišijo spet eno novo iz ust Cankarjevih.

«Leta 1848. je bil advokat Prešeren pri nacionalni gardi v Kranju za avditorja. Nekega popoldne sedi pri poliču vina v gostilni pri «Stari pošti», od tu mu uhaja zdaj pa zdaj skozi okno pogled do garde- ne straže, ki koraka pred mestnimi vrati

gori in doli. Naenkrat se začuje plat zvo-
na. Gorelo je v spodnjem koncu Kranja
in ljudstvo je trumoma drlo proti kraju
nesreče, eni na pomoč, še več pa zijala
prodajat.

Okolica gornjih mestnih vrat je bila
kmalu še bolj samotna kakor sicer. V tej
osamelosti je postal radoveden tudi gard-
ni stražar. Hitro se ogleda okoli sebe in
ko vidi, da ni nikogar, prisloni puško za
mestna vrata in jo ubere tudi on proti po-
gorišču...

Vse to pa je neopažen videl iz gostilne
sam gardni avditor dr. Prešeren. Še isti
večer je ukazal alarm vse kranjske naci-

onalne garde in spravil nemarnega stražar-
ja pred sodni stol. V polnem ornatu svo-
jega čina nastopi zdaj kot neizprosno to-
žitelj, živa priča in resen sodnik v eni ose-
bi pa sodi in obsodi stražo na — smrt.
Vse navzoče preleti strah in groza...

Tedaj se pa Prešeren naglo dvigne izza
mize in si odpne avditorsko suktnjo: «A,
zdaj se pa ne gremo več!» Pa si jo sleče in
jo obesi na klin...

Tako jo je torej povedal Ivan Cankar.
Odločitev, koliko je na tej anekdoti zrnja
resnice, moramo pač prepustiti meščanom
ponosnega Kranja.

Dr. Jože Rus.

Skozi Azijo v skrivnostno Buharo

Namen mojega potovanja je bilo
zgolj spoznati ono deželo, kjer se je
rodil sufizem (islamski nauk, bržčas
indijsko-budističnega izvora, ki pri-
znava dogmo in postavo ter uči, na-
slanjaje se na panteistično verovanje,
da vede do blaženega gledanja božje-
ga obličja ekstaza. Za početnika sufiz-
ma velja Abu id Abul Chair, ki je ži-
vel okrog 820). Zato sem si izbral za
smoter svojega potovanja Buharo. Od-
rinili smo poleti, ko so indijske kara-
vane baš prihajale iz doline Kabula.
Iz raznih razlogov sem smatral umest-
no priključiti se eni teh karavan, ker
smo dobili poročila, da se je v Laho-
ru (glavnem mestu Pendžaba) že po-
javil deževni monsun (arabski mau-
sim = letni čas; poletni monsun je
veter, ki piha z morja in prinaša dež
z nevihtami in viharji). Ko smo na ka-
melah in kabulskih ponijih ostavili me-
sto Kundanz, ki leži na severovzhodu
Afganistana, se je začela dolga in te-
žavna pot, dokler nismo po nadaljnjih
treh premorih dospeli do trgovskih ka-
ravanskih gostincev na afganski in ru-
sko-turkeštanski meji.

Solnce je počasi izginjalo za griči in
vode reke Oxus so se pred nami pre-

livale nalik tekočemu zlatu, ko je na-
ša kamelska karavana dospela do vrat
Kelifa. Ruski uradniki so nam pazlji-
vo pregledali potne liste. Kelif je za-
nimiv zato, ker tvori nekako vez za
trgovanje s srednjim Iztokom. Prav
tudi je Aleksander Veliki leta 330 pred
Kristusom, prekoračil reko Amu Dar-
jo, tedanji Oxus.

Ko so bile vse formalnosti urejene,
smo se čez noč odpočili v karavan-
skem gostincu. Drugo jutro je prišel
k nam sluga mestnega upravnika z da-
rovi in nam sporočil, da nas njegov
gospodar vabi k sebi, češ da nam pač
ne more biti prijetno potovati v druž-
bi trgovcev, kar da je tudi pod častjo
Syeda (Mohamedovega potomca): to
sem bil namreč jaz. Takih prilik ni
mного, posebno ne, če potuješ po tu-
jih deželah; zato smo povabilo seve-
da z veseljem sprejeli. Odšli smo k
njemu po opoldanski molitvi in smo
bili sprejeti z veliko ljubeznivostjo in
gostoljubnostjo.

Parnik, ki nas je drugi dan potegnil
do Čardžuja, je bil sicer do neke me-
re modernega tipa, toda vozil je ne-
verjetno počasi. Vzlic temu nam je
zbolel naš perzijski mirza (perzijski
naslov uradnikov). Neko popoldne nas
je vse poklical k sebi in nam izjavil,
da bo umrl. Potlej je preklel vse, ki
so kdajkoli kakorkoli imeli posla z
zgradbo parnika, in nas je prosil, da
prenesemo njegove ostanke v Kirbalo
v Mezopotamijo. Drugo jutro je se-
veda zadovoljno sedel na palubi s pi-
po med zobmi in veselo igral na harfo.

Rečna plovba po Amu Darji sega
nazaj v leto 1875, ko je ruski parnik
«Petroviski» prvič plul do Nakusa. Od-

tlej ni bilo več nikakih formalnih posmlekov proti plovbi na Oxusu. Ruski vladi je bilo težko, ostati v kontaktu z eksponiranimi stražami na rusko-afganski meji; tudi je bolj in bolj napredujoča industrija zahtevala rečno plovbo, tako da so polagoma opremili majhno brodogradnjo za rečno službo. Danes nadzira vso plovbo na Oxusu ta flotilja, ki je znana pod uradnim nazivom Amudarjaška flotilja.

Vzlic lepemu razvoju te plovbe pa trgovina od nje vendarle ni imela pričakovanih koristi in pasažirji, ki si izberejo ta način potovanja, morajo biti

E. Justin: Kirgiz (lesorez)

že vplivni, da dobe uradno dovoljenje. Ladje vozijo le po dnevi, ker so številne pečine v temi nemalo opasne in se je treba vsak trenutek zasidrati.

Deželo oskrbujejo z vodo prekopi. Reka sama se skoro ne razlikuje od Gangesa, vsaj na zunaj ne. Teče v dvojni strugi, normalno v notranji, ob hudem deževju in poplavih pa se napolni tudi zunanja.

V Čardžuju smo se morali izkrcati. Hotelj smo se nekoliko odpočiti in se razgledati v okolici, preden bi nadaljevali pot v Buharo. Mesto je tipično azijsko. Razen bazarjev in belo presleskanih hiš, zgrajenih iz opeke, posušene na solncu, smo videli tudi nekaj solidnih ruskih skladišč. Čardžuj je pomembno trgovsko središče in v bazarjih opaziš malone vse narodnosti sveta. Čardžujski suženjski trg je bil svoje čase zelo znamenit in še danes prodajo tam vsako leto enega ali dva perzijska dečka v suženjstvo, čeprav

je trgovanje s sužnji formalno že odpravljeno.

Po kratkem bivanju v Čardžuju smo nadaljevali pot proti Buhari. Mesto leži na levem bregu Zaravšana, šteje 30.000 prebivalcev ter je glavno mesto dežele Buhare, ki je danes provinca sovjetske države Uzbekistana. Že ko stopiš v predmestje, dobiš vtis, da je mesto sedež vlade in da ima razvito kulturo. Dve mesti sta neločljivo zvezani z najslavnejšo dobo moslimov: Bagdad in Buhara.

Prva mitološka sporočila vedo povedati, da je Buhari položil temelj babilonovni perzijski kralj Ufrasiab. Prebivalci so zelo gostoljubni in žive v blagostanju. Skoro v sleherni teh ozkih ulic je mošeja in šola. Emir rezidira na griču. Pred vhodom sedi vladni zastopnik, ki sprejema pritožbe prebivalcev in ki manj pomembne zadeve takoj razsodi. Sedi pod ogromnim obokom, poleg sebe ima bič, nekaj svetih koreninic iz Meke, črn kamen in staro, zarjavelo bodalo. Ti predmeti so emirju nekak muzej in vsakteri od njih je v zvezi z izvestnimi zgodovinskimi dogodki.

Buharčani se ukvarjajo in preživljajo na različne načine, toda razen izrazito poslovnih ljudi so med njimi tudi taki, ki se bavijo z znanostjo in študijem. Trgovina je malone vsa v rokah inozemcev, predvsem Rusov in Indijcev, ki trgujejo s čajem, manj s preprogami. Verske predpise vsi strogo izpolnjujejo; musliman sme opustiti molitev ali prekršiti post le v izjemnih primerih. V mestu je zelo mnogo čajarn in vobče lokalov, toda pijanost se strogo kaznuje.

V praznikih se ljudje posebno radi zabavajo z deškimi plesi. Ti dečki uživajo vseobče občudovanje; umejo si izpahnti ude in tako prikazati godbi primerne prizore. Vinotoči so v glavnih ulicah prepovedani; tudi ne proizvajajo doma nikakega alkohola. Edini opojni strup je «bhang», ki ga pušijo tudi v Pendžabu. Njemu pripisujejo tudi številne primere epilepsije.

Iz Buhare smo odšli v Samarkand. Mesti sta zvezani z železnico, ki jo s pridom uporabljajo zlasti afganski trgovci; na njej pošiljajo blago na osrednje azijske trge.

Mesto samo ni tako lepo kot Buhara. V zdravstvenem pogledu je še marsikaj nepopolnega. Tudi tu vidiš vse povsod minarete, mošeje in šole. Sa-

markandsko prebivalstvo je sestavljeno iz Uzbekov, Tažikov in Kirgizov. Tažiki nosijo košate črne brade, imajo majhne oči in so temne polti, Kirgizi zavzemajo v deželi tisto mesto kakor Beduini nasprotj Arabcem: nomadi so in kamorkoli gredo, vzemo s seboj vse svoje stvari z živino vred. Vsi Samarkandci govore perzijsko, jezik ki se ga Kirgizi nikdar ne priučijo. Največ trgujejo s svilo.

V Samarkandu smo Kirgize dodobra spoznali. Sprva so se nam zdeli nekoliko boječji, toda kasneje, ko so se na

privadili, so se izkazali zelo gostoljubne. Nad vse je zanimiv njihov kolerdar. Ker ne poznajo ere, ki bi po njej šteli leta, so si izbrali za svoje štetje dvanajstletno perijodo. Vsako leto se imenuje po kaki živali. Te živali so: miš, vol, leopard, zajec, riba, kača, konj, ovca, opica, pišče, pes in merjašec. Če vprašaš Kirgiza, koliko mu je let, bo odgovoril, da je bil rojen recimo v letu vola, in ti prepusti, da si sam izračunaš njegova leta iz komplicirane dvanajstletne živalske perijode.

Sirdar Ikbāl Ali šah.

Kako dolgo bo Anglija še otok?

Pod zemljo in morjem iz Francije na Angleško

SIR WILLIAM BEILL, EDEN GLAVNIH ZAGOVORNIKOV, PREDORA

Neobičajno silni viharji, ki so zadnje mesece divjali nad Rokavskim prelivom, so zopet poživelj zanimanje za zgraditev železniškega predora med Anglijo in kontinentom. Angleški poslanik Sir William Beill je že sestavil poseben odbor, ki se bo bavil s problemom kanalskega tunela. Tudi v obeh angleških zbornicah je večina poslancev sprejela načrt z veliko simpatijo. V vsem angleškem tisku se do

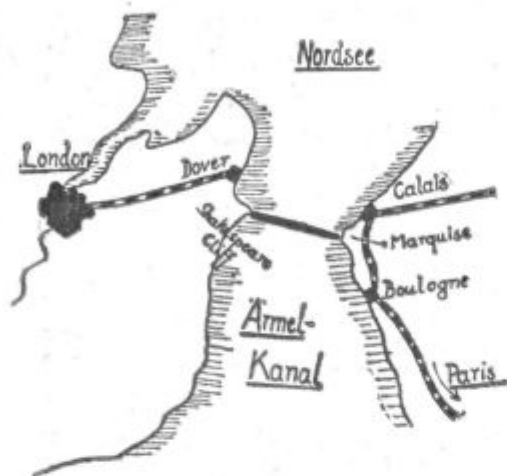
slej še ni oglasil nihče, ki bi imel kaj ugovarjati; nasprotno: vidj se, kakor da se vsa angleška javnost strinja z idejo tunela. Doba dozoreva za ta grandiozni načrt.

Prizadevanja, da se zgradi podmorski železniški predor med Francijo in Anglijo, datirajo že od početka preteklega stoletja; od takrat, ko so stekle prve železnice. Zlasti mnogo se je o tunelu govorilo pred 50 leti, toda takrat sta bila angleški parlament in vlada proti vsakemu načrtu. Nato je vsa stvar zaspala in šele 1924 je takratna vlada delavske stranke zopet poskušala načrt uresničiti. Državno-brambni odbor se je pod predsedstvom Macdonalda sestel k posebni seji, kjer je pa načrt zavrnil, češ, da ima za Anglijo malo dobrih pa mnogo slabih plati. Z njim bi bila otežkočena obramba dežele in zvezanj veliki neekonomični stroški. Odločilni so bili tedaj samo strateški pomisleki, čeprav so jih na zunaj prikrili z drugačnimi motivacijami. Dejali so, da tunel ne bi mogel dvigniti angleške zunanje trgovine, da bi narastel pač osebni promet, a samo na škodo brodarstva.

Pariški dopisnik londonskih »Timesov« je nedavno objasn timer, kakšno stališče zavzemajo do kanalskega tunela francoski vladni krogi. Francozi mislijo, da je angleška bojazen glede na vojne nevarnosti tunela visoko pretirana, da pa na drugi strani njegov gospodarski pomen Angleži globoko podcenjujejo. Tunel med Veliko Britanijo in kontinentom Angležem ne more ukrasti prav nobene izmed stra

tegičnih ugodnosti, kar so jih že itak izgubili z neverjetnim podvigom moderne avijatike in topništva. Iluzoričnim in strategičnim slabostim pa stoje nasproti velike gospodarske ugodnosti. Podmorska železnica bi naglo odvrnila prekomorsko blago, kj prihaja z ladjami na kontinent, od Hamburga in ga napotila v velika angleška prista-

skega predora ne bi stal dražje, kakor kilometer londonske podzemne železnice. Po njegovem računu bi bilo moči zgraditi cel tunel, s privozom vred, za okroglo 35 milijonov funtov, kar znaša v našem denarju okrog 10 milijard dinarjev, 15 milijonov funtov računajo, da bi dala Francija, drugih 20 milijonov ali še več pa bi se z lahkoto

EDEN IZMED NACRTOV KANALSKEGA TUNELA

Tunel se pričinja pri Dovru in se pri Shakespeare-Cliffu zavrta pod morsko dno. Francosko obalo doseže pri rtiču Blanc Nez in se pri kodvoru Marquise med Calaisem in Boulogno povzpne zopet na površje. Na najglobljem mestu poteka 30 m pod morskim dnom, da se izogne višjim plastem poroznih kamenin, ki propuščajo vodo. Tunel tvorita dva vzporedna rova, ki sta 15 m narazen, a zvezana med seboj z mnogimi prečnimi rovi, ki služijo za zračenje. V vsakem rovu teče železniški tir. Pod tunelom je izvrtan rov za odmakanje, iz katerega na obeh koncih črpajo vodo, ki bi se morda natekla v tunel.

nišča Southampton in Liverpool. Zaradi ugodnosti, s katerimi je narava obdarovala ta pristanišča, bi Anglija na mah postala zapadni zaključni kolo dvor celokupnega evropskega železniskega omrežja.

PREREZ SKOZI ROKAVSKI PRELIV MED DOVROM IN CALAISEM

Tunel se nagiba od obeh strani proti sredini in doseže baš sredi pod prelivom največjo globino. Sem se steka vsa po rovih nabrana voda in se zbira v vodoravnem kanalu za odmakanje, od koder jo močne črpalke, po navpičnih jaskih sesajo na prosto.

Tehniška in denarna plat tega načrta sta povsem razčiščenj in ne skrivata nobenih nepremagljivih zaprek. Geologično najbolj primerna trasa je bila izbrana že pred več leti. Med Dovrom in Calaisem je morsko dno iz nepretrgane goste plasti apnenca, v katerem bi šlo vrtanje gladko od rok. Eden najstarejših angleških železniških inženjerjev Sir Robert Perks, ki se že 50 let ukvarja s kanalskim tunelom, je prečnil, da kilometer podmorskega

nabralo na Angleškem. Sir Perks pravi, da bi bilo svetovne vojne mnogo preje konce, če bi tedaj že obstojal kanalski tunel. Angležem se ga, po njegovem mnenju, tudi za primer bodoče vojne ni treba prav nič bati. Saj

ga lahko vsak čas razstrele ali pa stavijo pod vodo.

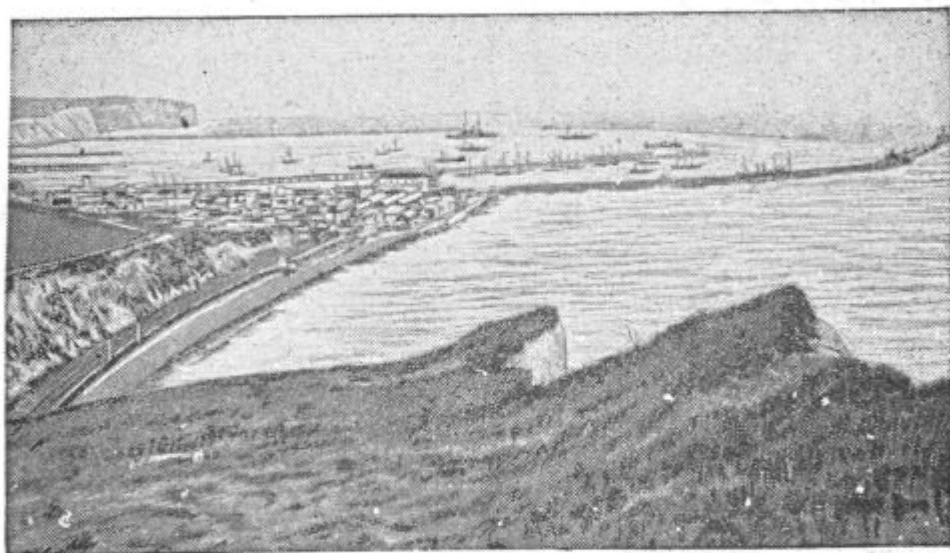
Proti zgradbi tunela se danes navajata samo dva nebitvena pomisleka. Ena izmed obeh držav, pravijo, bi pri kakem političnem zapletljaju morda prišla v neprijeten položaj, da bi morala pustiti tunel zapreti, kar bi se na drugi strani lahko smatralo za sovražno dejanje, ki bi lahko izzvalo vojno. Kot drugi pomislek pa navajajo kolessek, ki pri angleških in francoskih že-

leznicah ni enako širok. Ta pomislek pa ne drži, ker se je med vojno često primerilo, da so angleške lokomotive in vagoni vozili po francoskih in belgijskih železnicah, pa je šlo vse gladko. Z majhnimi predelavami bi bilo moči vlake pripraviti, da bi brez izmenjave vozili med Parizom in Londonom.

Mnogi visoki angleški funkcionarji in politiki so se zadnji čas z vsemi silami zavzeli za gradnjo tunela in veliki angleški list »Manchester Guardian« je zadnjič celo zapisal, da bi vlada s tem, da zgradi tunel, pokazala svoje prijateljstvo do Francije mnogo bolje in na blagodejnejši način, kakor če na novo oživi antanto.

se mi zdi, da je treba veliko misel tunela pod Rokavskim prelivom na vso moč podpirati, da ustvarimo med Anglijo in Francijo čim tesnejšo zvezo, ki bo zblížala tudi oba naroda, kakor še nista bila nikoli poprej.

Ze pred petimi leti, ko je bila na vladi delavska stranka, smo se problema kanalskega tunela lotili z vso resnostjo. Ali tedaj je bil naš načrt odklonjen. Nu, niso ga odklonili inženjerji in finančniki, kakor da ni tehniško izvedljiv, ali da bi manjkalo denarja. Odklonili so ga zastopniki vojske in mornarice, ki so dejali: »Ne, če bi kedaj prišlo do vojne, tedaj bi se lahko vse mogoče pripetilo, in tunel bi

Pogled na angleško obalo pri Dovru. V ozadju vojna luka, ki bo morala prevzeti vojaško in pomorsko obrambo predora

Zanimive so tudi besede, ki jih je zapisal bivši angleški državni tajnik za kolonije I. H. Thomas o kanalskem tunelu kot postulatu svetovnega miru. Med drugim pravi: »Dokler bodo narodi samo govorili o možnosti vojne, toliko časa ne bo miru. Za pospeševanje svetovnega miru, za stvarjanje boljših občil in za olajšanje zblíževanja narodov, se mi ne vidi nobena stvar bolj primerna, kakor zgraditev kanalskega tunela. Tako kakor je pred 100 leti iznajditelj lokomotive Stephenson ustvaril sredstvo za zblížanje vasi, mest in celih pokrajin ter dežel, tako moramo skušati mi, da pridemo sedaj v tem pravcu še korak naprej. Zato

za nas postal velika opasnost.« Pred 50 leti so govorili ravno tako. Toda takrat o zrakoplovstvu še ni bilo ne duha ne sluha in gospodje niso mogli vedeti, kar je danes že vsakomur znano: da ni na morju ladje, ki bi v vojni mogla zares uspešno ščititi Anglijo. Moderno orožje je pokopalo vse stare argumente proti zgradbi kanalskega tunela. Pomisleki vojske in mornarice so prazni.

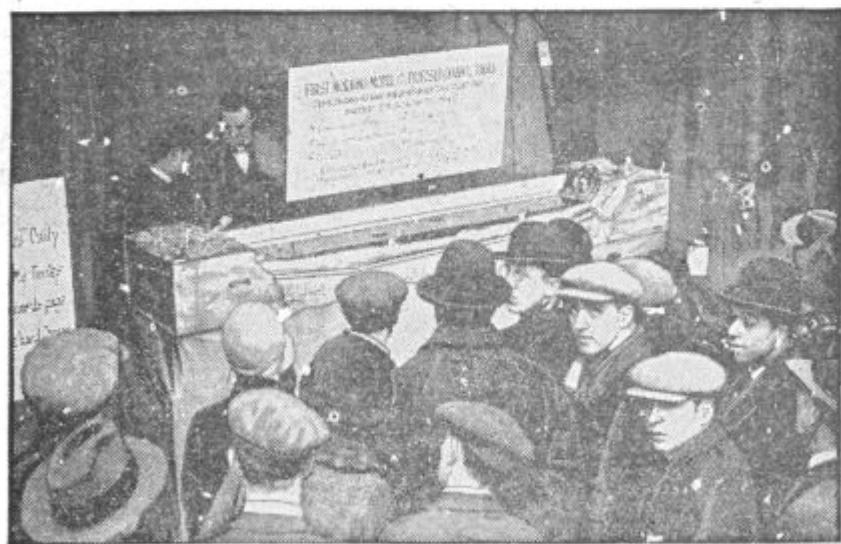
Atmosfera vojne moramo za vsako ceno zamenjati z atmosfero miru. Potrebujemo zgradb, ki bodo zaposlile armade izvežbanih delavcev, zgradb, ki bodo vrgle dobiček, in ki bodo ob enem pripomogle k sporazumu med dr-

žavami in narodi. Iz tega vidika pač ne bo moči najti bolj velikopoteznega načrta, kot je zgradba kanalskega tunela, ki bo zaposlila desettisoče ljudi, ki se danes vrste na žalostnih seznamih brezposelnih. Po mojem prepričanju pomeni načrt kanalskega tunela del velikega vprašanja evropskega miru. Da svojega zaupanja ne gradimo več na oboroževanju in vojski, tega Anglija svetu pač ne more pokazati jasneje, kakor da uresniči ta veličastni načrt.

Rokavski preliv, ki loči Veliko Britanijo od evropske celine, je najožji med pristaniščema Dovrom na angleški in Calaisom na francoski obali. Tukaj je širok samo 31 km. Ob lepem vremenu traja prevoz s parniki 1 do 2 uri, če ne vštetejemo zakasnitev pri ukrcanju in izkrcanju. Ta so namreč nekaj posebnega. Včasih morajo potniki čakati na prevoz po cele ure, in celo dneve, zakaj kanal je razvpit kot najzavratnejše vodovje, kjer često leži neprodirna gosta megla in razsajajo divji viharji. V takih primerih počivajo vse zveze med Anglijo in kontinentom, kar se v trgovskem življenju silno neprijetno občuti. S podmorskim

tunelom, ki bi bil okroglo 40 km dolg, bi se vseh teh nepravil na mah odkrižali. Promet bi se nemoteno vršil ob vsakem vremenu in prevoz bi bil mnogo hitrejši. Računajo, da bi se vožnja iz Pariza v London skrajšala za tri ali štiri ure. Tunel bo potekal precej globoko, zakaj morje je na trasi ponekod do 55 m globoko.

Da se Francozi za kanalski tunel bolj navdušujejo kakor Angleži, je povsem umevno, zakaj Francija bi v tem primeru pritegnila nase skoro ves potniški promet iz kontinenta na Angleško, dočim Angleži na njem, vsaj pravijo tako, nimajo ničesar pridobiti. Če se bodo vzlic temu ogreli za zgradbo tunela, — in danes vse kaže na to — tedaj bodo najbrže močno ojačili utrdbe na obrežju okoli Dovra. Tam je namreč veliko angleško vojno pristanišče, ki so ga tekom svetovne vojne precej razširili. Doverske utrdbe bodo potem čuvale tudi bodočji kanalski tunel, torej nekako protiutež izgubljeni izolaciji, ki so jo Angleži tako dolgo in tako ljubosumno branili napram vsem zahtevam moderne dobe.

Načrt predora z železnicami v izložbenem oknu neke londonske trgovine

Janko Kač

Oko zrcalo telesa

Star je rek: Oko je zrcalo duše. Naše duševno razpoloženje je pa odvisno od harmonije v našem telesu ter je naravno, da nam nudi oko tudi sliko našega zdravja. «Kar na očeh se mu pozna, da je bolan,» se pogovarjamo o bolnikih. Tako se ni čuditi, da se je razvil iz raznih duhovitih opazovanj način določevanja bolezni iz oči, tako zvana irisdiagnoza.

Očesno iris imenujemo Slovenci šarenico in tvori s svojimi celicami, ki vsebujejo več ali manj barvila, nekak zaslon pred upadajočimi svetlobnimi žarki. Grajena silno fino, je vsa preprežena z živčnimi vlakenci. Od rdeče iris albinov, ki nima nič barvila, se stopnjuje barva šarenice od svetlosivih preko modrih in rjavih do očarljivih črnih odtentkov.

Vsi pesniki od Homerja do najmodernejših so opevali krasote šarenice, ne da bi prišli navzkriž z znanstvom, predvsem z medicino. Vstal pa je l. 1880. zdravnik dr. Peczely — glejite, povsod se najde Iškariot — Slovak po rodu in je pričel oznanjati čudno krivo vero, da je iris ali šarenica zrcalo celega telesa, zbog tega se dajo razbrati iz nje vse mogoče bolezni. Ves znanstveni svet je zahrumel proti njemu in le dobro je bilo, da je živel pod krono sv. Štefana. Lahko bi ga bila doletela enaka usoda, kot je zadela njegovega genijalnega tovariša, na Dunaju dr. Semeleweissa, početnika razkuževanja instrumentov in obvezil ali sterilizacije v kirurgiji, ki je bil za svojo idejo vržen v norišnico, kjer je umrl. Peczely pa je postal star in je mirno sestavil svoj sistem diagnoze po šarenici. Njegovi učenci so ga izpopolnili tako, da imamo širom sveta mnogo njegovih privrženecv, zlasti med nemškimi in angleškimi zdravniki. Borba za priznanje te metode se v pravovernih znanstvenih krogih še vedno bije; kdaj pa kdaj se pojavi v zdravniškem strokovnem tisku pravo pravcato zmerjanje. Bodi že temu tako ali tako, je vendar ta sistem toliko zanimiv, da bomo s kratkimi potezami očrtali najvažnejše temelje te diagnoze.

Prvo, kar nas mora zamikati, je grajenost ali struktura irisa. Bo'j kot je šarenica gosta in kompaktna, boljša je trdnost ali konstitucija dotičnega člo-

veka. V resnici opazujemo pri zelo starih, krepkih ljudeh, ki so le malo bolehal, zelo gosto grajeno iris, dočim kažejo otroci, čijih irisno tkivo ima polno udrtin ali tako zvani vakuol, izredno visoko oboljivost in umrljivost. Za potek težkih bolezni je vprašanje konstitucije sila važno, a jo po drugih metodah zelo težko ugotovimo.

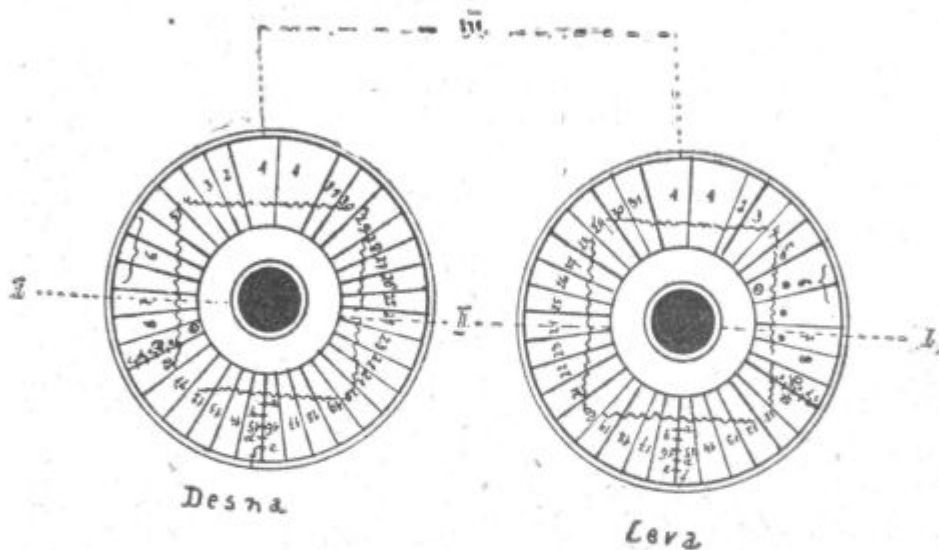
Celo iris si razdelimo na žarkasto ali radiarno okrog zrenice razvrščena polja, ki so jim petdesetne izkušnje določile mesto. Tam se tako rekoč zrcalijo posamezni organi. Enostransko ležeče organe vidimo le v istostranski irisi n. pr.: srce in slezena le v levi, jetra in slepič le v desni irisi. Oglejmo si torej na naših slikah razporedbo organov.

Številke v slikah značijo: 1. veliki možgani, 2. mali možgani, 3. desno in levo uho, 4. vrat (levo in desno), 5. pleča (levo in desno), 6. pljuča (levo dve, desno tri krpe), 7. pljučna mrena (levo in desno), 8. prsni koš (levo in desno), 9. roka (levo in desna): a) rama, b) nadlaket, c) podlaket, d) zapestje, e) prsti, 10. slezena (levo), jetra (desno), 11. gornji trebuh, 12. srednji trebuh (z jajčniki), desno slepič, 13. spodnji trebuh, 14. dimlje (levo in desno), 15. in 16. leva in desna noga, a) medenica, b) stegno, c) koleno, d) podkolenica, e) stopalo, f) prsti, 17. ledvici (levo in desna), 18. spolni organi, 19. sečni organi, 20. mehur, 21. spod., 22. srednja in 23. zgornja hrbtenica, 24. požiralnik, 25. sapnik z grlom, 26. spodnja čeljust, 27. usta, 28. zgornja čeljust, 29. nos, 30. oko (levo in desno), 31. čelo (s čel. votlino). Krog I. simpatično živčevje. Krog II. želodec (z \odot v hodom in \odot vratarjem). Krog III. omejuje polje kože. Četverokotnik omejuje črevesno regijo. Krogi pod 5, 6, 7 označujejo srce.

Kako se očitujejo obolenja posameznih organov v irisu? Zdravo telo se nahaja v nekem harmoničnem, rekeli bi, uglašnem stanju. Bolni organ pomeni disakord, več bolnih organov disharmonijo. Vemo, da vpliva vsak dražljaj v organizmu dražljivo tudi na iris, ki je nekaka kontrolna postaja vsega živčevja. Nadnormalni dražljaji, ki jih prejema telo, se očitujejo v skrčenju tkiva irisa, podnormalni dražljaji v ohlajljenju, ko se zrenica oživi ali širi. Stalni

dražljaj organov zaradi kroničnih boleznih povzročajo stalno krčenje njim odgovarjajočih polj, ki iztisne barvilo. Čim obnemore organ, pa stalno ohlapni polje; v tkivu irisa se obilno nabira barvilo. Pljučni katar neprestano draži pljuča, zato opazamo, da začne pljučno polje v irisu pod 6.) bledeti in dobi svetlejšo barvo. V plavem očesu postane umazanosisivo, kakor bi potegnil s čopičem po dotičnem mestu. Bolj ko napreduje katar, bolj blede pljučna regija dotične strani, dokler ne začnejo pešati posamezni deli pljučnega tkiva; ko

stane, da izve od bolnika, kje ga boli. Posebno ženske pripovedujejo vse mogoče stvari, le glavnega se ali hote izognejo, ali pa pozabijo povedati. Z iris-diagnozo bi bil mogoč nagel pregled celega telesa; ona nudi točen popis vseh bolnih organov, samo da jih ume zdravnik čitati. Specijalist, ki mu pošiljajo drugi zdravniki bolnike s kolikor toliko zanesljivo diagnozo, se že lažje spozna. Vem pa tudi slučaj, da je dal specijalist za srčne boleznih bolnemu človeku za srce zdravilo, ki se daje le pri zdravih ledvicah, o katerih bolnik ni nič tožil.

obnemorejo, se pokažejo v svetlem kartarnem polju temne črte. To znači, da je katar postal resen in da odporne moči organa pešajo. Zadnja stopnja tega procesa so temne lise, ki pomenjajo razpad — kaverne. Slično je pri drugih organih, saj se vse bolezni očitujejo na dva načina: Ali so organi prerazdraženi ali pa otopeli, kar povzroča v njih spremembo preskrbe s krvjo; ali anemijo (bledičavost) ali hiperemijo (zarip'ost).

Namen diagnoze iz irisa ni izpodrivanje ali celo omalovaževanje drugih, kliničnih metod, kot mislijo v svoji načelni odporosti zastopniki pravoverne znanosti. Nikakor ne! Iris-diagnoza je le izpolnjenje današnjih metod posebno, ker ne rabi dragocenih priprav. Le navadna dobra lupa (4X) zadostuje, da razberemo tajna znamenja. Glavne spremembe se vidijo že s prostim očesom. Vsak zdravnik ve, koliko truda ga

Naravno je, da je nastopila katastrofa. Ker toži vsak na ledvicah bolni o bolečinah v križu, pripisuje to revmi in ga proti revmi tudi zdravijo. Koliko na slabšem so pa razni podeželski, posebno blagajniški zdravniki, ki naj bi pregledali v nekaj urah kar 50 bolnikov, daš vsakdo ve, da je treba za temeljito preiskavo bolnika najmanj pol ure, pa še vzlic temu uide še ta in oni važni znak. Prvi pričetki kake težke, kronične bolezni, ki je po dosedanjih metodah navadno ne opazijo, se na irisu že točno odražajo.

Pri iris-diagnozi pregleda zdravnik v nekaj minutah iris in ugotovi, da je n. pr. ves ostali organizem še dosti v redu, le desna ledvica kaže znake obolenja. Koliko dela, koliko časa si prihrani, ker lahko brez skrbi odpade vse pretrkavanje in preslušavanje ostalih organov! O samem načinu obolenja se prepriča iz pogovora z bolnikom in s kliničnimi

metodami preiskavanja obolelega organa. Sigurnost, s katero lahko zdravnik z irisdiagnozo določi leglo bolezni, je poleg vsega drugega velikega pomena tudi za končni uspeh zdravljenja, ker si zdravnik tako najlažje pridobi zaupanje bolnikovo, kar znači že tričetrt poti k ozdravljenju. Tako odpade tudi pretežni del hlinjenja bolezni ali simulacije, posebno pri bolniških blagajnah.

Zapisal sem te besede tako v korist bolnikom, kot tudi v uvaževanje našim

zdravnikom. Tisoči premerov, ki sem jih opazoval sam po bolnicah ter sanatorijih, kakor tudi milijoni bolnih, ki so jih opazovali drugi pristaši te diagnoze, nam dajejo zavest, da je irisdiagnoza važna izpopolnitev dosedanjih diagnostičnih metod.

Kdor ne verjame, naj poskusi! Prepriča se lahko vsak sam z ogledalom na lastnih očeh ali očeh svoicev in znancev in vem, da mi bo pritrdil.

Izumirajoče živali

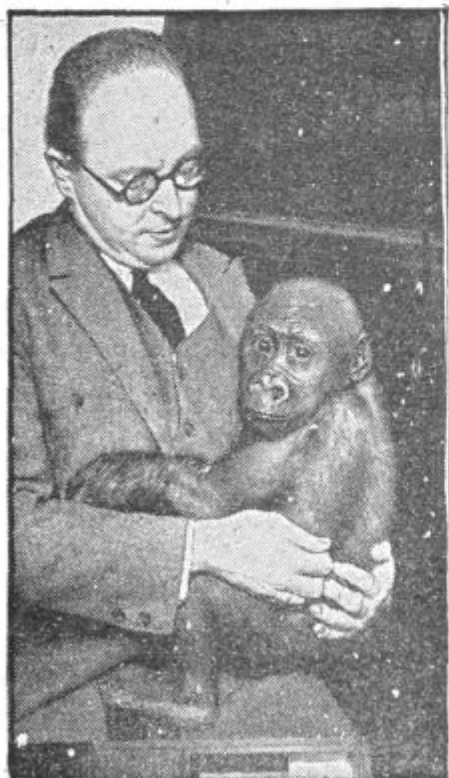
Društvo, ki mu predsedujem, se bavi sicer le z zaščito divjačine v britanski državi, toda problem je povsod enak, in z zadovoljstvom ugotavljam, da se v mnogih drugih državah bavijo slična društva z isto nalogo. Tako pričtenja svoje poročilo o varstvu velike divjačine in ograjenih ptic Earl of Onslow,

Sobol

predsednik društva za ohranitev favne v britanski državi, ter nadaljuje:

Iz vseh delov sveta prihajajo svarilna poročila potnikov, ki ugotavljajo, da je treba — ako se hitro ne organizira zaščita divjačine v pokrajinah, kjer je njeno število še precej visoko — računati z možnostjo, da ubijajo divjačino vsaj v gotovih krajih v takih množinah, da so posamezne vrste obsojene na izumiranje. Kakor poročajo, pobijajo ljudje v nekaterih deželah zveri brez najmanjšega ozira na način usmrtitve in še manj na nevarnost, da zginejo s površja zemlje že silno redke vrste. Trgovci, zbiratelji in lovci bodo tako, ako bodo nadaljevali s svojo brezobzirnostjo in ako se ne bodo njih lovske metode postavno uredile, uničili v par letih temelj svoje lastne eksistence in ubili gos, ki jim nese zlata jajca.

Gorila v berlinskem zoološkem vrtu

Zato je potrebno, da se lov na divjačino povsod postavno uredi in sicer z ozirom na ohranitev stanja divjačine. Nihče ne misli ovirati pametnega sporta. Osebnost sem se o mnenja, da je naj-

ustrelil samice ali mladčca, temveč le nekatere eksemplarje, predvsem starejše živali.

Po vojni se je povpraševanje po kožuho-
vinah in perju znatno povečalo. Iz-

Konjska antilopa

boljši prijatelj velike divjačine lovec sam, če je zares pravi sportnik, in če ima resne interese za prirodoslovno stran svojega sporta. Že z ozirom na svoj sport, če ne iz drugih ozirov, skrbi pravi lovec vedno za to, da čuva stanje divjačine in se ravna pri lovu po pravih sporta: pravi lovec ne bo nikoli

boljšanje prometnih sredstev in nove iznajdbe so napravile iz nekoč zares pustolovske obrti sorazmerno lahko delo ter je dobava kožuho-
vin lažja in enostavnejša. To je povzročilo pocenitev kožuho-
vin, pocenitev pa je seveda povečala povpraševanje. Tako je vsak dan več kožuho-
vine na trgu in vsak dan

Redke tropične živali v pariškem prirodoslovnem muzeju

mora umreti zato vedno več živali. Trgovec s kožuhovino mora v lastnem interesu — ako ni navaden divji lovec — skrbeti za primerno zaščito divjačine, da se more ploditi in se množiti. Sicer bo v razmeroma kratkem času izginila z živalmi tudi trgovina s kožuhovino.

Pa tudi z druge strani ograža civilizacija veliko divjačino. Vsako leto se spreminja vedno več zemlje v polja in v človeške naselbine, pragozdi se sekajo, močvirja se osušavajo in zatočišča divjačine se vedno bolj zožujejo. V Zedinjenih državah, v Kanadi in drugod po Ameriki, v Avstraliji, Južni Afriki in po drugih deželah obstojajo veliki narodni parki, kjer se divjačina neovirano giblje in živi. To je najboljša metoda za odstranitev preteče nevarnosti. S tem se ne ovira ne pameten sport in ne dostojna trgovina. V nekaterih deželah, kjer obstojajo take zaščitne rezervacije in kjer pobegne divjačina na privatno zemljo in postane tako last dotičnega posestnika, so ugotovili, da skrbijo lastniki zemlje prav tako za ohranitev divjačine, kakor n. pr. za ohranitev jerebic na lastnem posestvu.

Naj pokaže samo eno število, kako velike so izgube, ki jih utрпи divjačina zaradi vedno večjega povpraševanja po kožuhovini in kakšna usoda čaka že itak redke vrste nekaterih živali. Iz Avstralije in Zedinjenih držav so l. 1924. izvozili tri milijone živalskih kož. To je ogromno število in če se pravočasno ne preskrbi za nadomestitev pobitih živali, bodo v doglednem času brezpogojno izumrle.

K sreči pa število vrst, ki so že popolnoma izginile, še ni tako zelo visoko. Največ jih je izginilo v Afriki, Konjska antilopa*), Burchellova zebra in kvaga mogoče še niso popolnoma izginile. Gorila pa potrebuje takojšnje zaščite in so prve odredbe že v teku. Dokler niso v Ameriki resno mislili na zaščito divjačine, je bilo tam prav tako. Potni golob, ki je živel nekdanj v zelo velikem številu, je popolnoma izginil. Spominjamo se kako blizu smrti je že bil bizon, toda pametna politika Zedinjenih držav in Kanade je dosegla, da se zopet pasejo

številne črede bizonov**). Isto velja tudi za pižma. Severni medved je že zelo redek, grizzli pa se dobi le še v najoddaljenejših krajih. Lov na kite je silno zmanjšal nekatere skupine kitov, morskí slon pa je skoraj izginil iz Oceanca. Morska vidra je silno redka žival ter je pod varstvom mednarodnih pogodb.

Divje zverine, ki jih je na splošno še vedno mnogo na zemlji, nas vežejo s preteklostjo zemlje, toda mi še vedno ne poznamo vseh njihovih navad in potreb. K sreči je našel klic po energični zaščiti divjačine po vsem svetu več ali manj dobrohoten odziv ljudi, ki hočejo preprečiti, da bi nekatere živali že v doglednem času popolnoma izginile na ljubo lačnemu žepu brezvestnih trgovcev s kožuhovino in nenasitni luksurjoznosti otopelih bogatinov.

*

V kakšni množini in s kakšnim uspehom gojijo v Evropi dragocene kožuharje samo zato, da se more ponašati z drago kožuhovino vsega sita bogata gosпода (pa tudi taki, ki rajši trpe lakoto, samo da se morejo pokazati pred svetom z dragim ovratnikom iz kožuhovine!), naj kratko navedemo še zadevne podatke nemškega profesorja dr. Demolla, ki je pravkar izdal v Monakovem knjigo «Die Edelpelztierzucht».

Gojitev teh dragocenih živali se je v zadnjih sedmih letih v Osrednji Evropi zlasti pa v Nemčiji, Avstriji in Švici silno hitro razvila, ker so evropski gojitelji lepo prevzeli zrele sadove večdesetletnega dela v Kanadi. Vrh tega so izkušnje zadnjih petih let dokazale, da so klimatične razmere v omenjenih deželah prav tako prikladne za gojitev kožuharjev kakor v Kanadi ali v Zedinjenih državah.

Število polarnih lisic v Nemčiji znaša okrog 5000, ki so razdeljene na kakih 500 farm. Največ jih je na Bavarskem (v 40 farmah 1500 živali). Farmarji si služijo ogromnega denarja tako s prodajo živih lisic kakor s prodajo kožuhovine. Po drugih farmah gojijo v večjih množinah tibetske ovce, sobole, zlasti

) O konjskih antilopah piše Theodore Roosevelt v svoji knjigi «Afriška potovanja prirodoslovca in lovca» na dveh mestih in pravi, da živijo južno od Sahare. Nekatere so zelo plahe, druge zopet zaupljive, vse pa izredno močne in drzne ter najbolj nevarne med vsemi antilopami.

**) Mednarodna družba za ohranitev bizona v Frankfurtu ob Meni poroča, da ima sedaj po raznih narodnih parkih in zooloških vrtovih v Evropi nad 60 čistokrvnih bizonov, ki so popolnoma zdravi tudi glede razmnoževalnih sposobnosti. Družba je uverjena, da se ji bo posrečilo trajno ohraniti največjega evropskega celinskega sesalca.

pa ruske vidre, po katerih je povpraševanje vedno večje. (Važno in zanimivo bi bilo vedeti za točne podatke tako

glede izumiranja naše divjačine vobče, kakor glede njih pobiranja iz lukrativnih in drugih egoističnih razlogov.)

Ivan Albreht

Ognjena svatba

2.

Ko se je doktor Danjko vrnil, je bila Jelena še nezavestna. Kakor marmor nema je ležala na postelji, a kraj nje je klečal Milan. Čim ga je zdravnik zagledal, se je skoro bolj prestrašil njegovih žarečih oči nego Jelenine krvi na beli vzglavnici. Z vbrizganjem je kmalu predramil in pomiril Jeleno, ki je začudeno pogledavala zdaj sem, zdaj tja. Ko je opazila moža, je položila desnico na njegovo glavo in z vročičnimi pogledi boža njegove plave lase.

»Kar vas prosim, gospa Jelena, je samo mir,« je z resno mehko prigrigovarjal zdravnik.

»Da, mir,« je odmevalo iz Milana, ki mu je žgoča trpkost jemala slednjo moč.

Temne sence pod Jeleninimi očmi so postale medtem vse širše in širše in na čelu se je svetlikal znoj.

Ko je sestra Avrelija izmenjavala vzglavnico, je šepetala bolnica:

»Danes — jutri — vekomaj —«

Komaj vidno so se gibale ustnice in venomer:

»Danes — jutri — vekomaj, Milan — vekomaj —«

Doktor, ki je že hotel oditi, je zasluhl bližino usodnega trenutka in je ostal.

Milan se je polagoma dvignil, ali čutil se je kakor v grobu. Ko da jo hoče pridržati z očmi, je negibno gledal ženo, ki se je poslavljala.

Pozno v noč je Jelena zadremala. Zdravnik se je tiho poslovil. Še preden pa se je jelo svitati jutro, je Milan spet poslal ponj. Doktor Danjko je še enkrat poskusil svojo spretnost, toda narava se je brezsrčno rogala njegovi znanosti. Jelenino srce je bilo bolj in bolj mirno, pogled je zastajal in medlel in na noge in roke je že silil hlad.

Sestra Avrelija je stala ob strani in tiho molila.

»Zebe me,« je naenkrat razočel Milan ženin pojemajoči glas. Potem še:

»Luči, luči —«

Zdravnik je odgrnil zavese, da je razlila jutranja zarja svoje prvo zlato

po sobi. Jelenina desnica je počivala v Milanovih rokah. Preden je zasijalo solnce, se je še ozrla umirajoča po Milanu in ni več odmaknila pogleda z njega. Lahen usmev ji je povečeval obraz in na belo lice je zdrknila solza, grenka solza poslednja . . .

Ko je Milan to videl, se je s sovražnim pogledom ozrl po zdravniku.

»Zdaj vidiš svojo umetnost,« je pikro siknil, »a ona je vedela, že davno vedela —«

Sestra Avrelija je hotela z blažilno besedo pomagati nesrečnemu profesorju, toda zdravnik ji je zabranil s karajočim pogledom. Ljubeznivo je stopil k potrtemu prijatelju in ga rahlo prijel za roko.

»Vsi smo vedeli, Milan —«

Profesor se je topo nasmehnil. Nerazločno je nekaj zamrmral in polagoma izpustil ženino mrtvo desnico.

»Vsi smo vedeli,« je zastokal in zablodil z vročičnim pogledom po sobi.

»Zdaj pojde malo z menoj,« je slišal zdravnikov glas.

»S teboj?«

Govoril je brezbarvno, kakor da ne ve, kaj pravi.

»Da, z menoj,« je ponovil doktor.

»Danes — jutri — vekomaj,« je zdajel Milan kakor v molitvi zašepetal ženine poslovilne besede in brez odpora odšel s prijateljem. Bil je kakor odtrgan od sveta in se skoro ni niti zavedal, kaj se godi okrog njega. Brez volje je storil vse, kar mu je velel zdravnik. Ko pa se je zopet zmračilo, je na vsak način hotel domov.

»Čutim, da me kliče,« je šepetaje zapal doktorju, ki mu je prigrigovarjal naj ostane. Po brezuspešnih naporih je zdravnik spoznal, da je vse zaman, ter je končno sam spremil prijatelja domov . . .

Čim je zagledal Milan Jeleno na mrtvaškem odru med cvetjem in svečami, je legel na njegov obraz tak kamenit mir, da se je doktor Danjko jel resno bati za prijatelja. Nežno mu je prigo-

varjal, naj se vda v nespremenljivo usodo in mu skušal dopovedati, da gotovo ravna tudi proti volji pokojnice, ako sam sebe mori z brezupno žalostjo. Milan ga je brezbržno pogledal in mu mirno segel v roko.

»Ne boj se, prijatelj, in bodi brez skrbi zavoljo mene!«

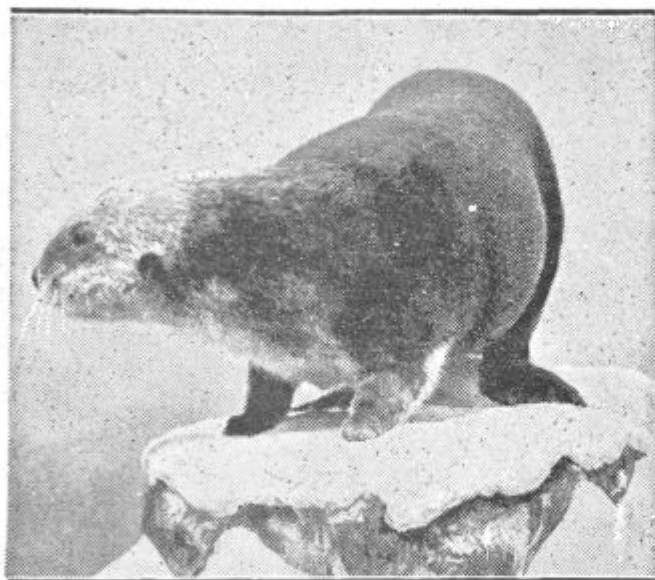
V nadi, da ga bodo čuvali sorodniki, se je Danjko nazadnje z dolgim, prodirnim pogledom poslovil od prijatelja. Ko pa je stopal po vrveči razsvetljeni ulici, je venomer žarel pred njim Milanov zagonetni pogled — — —

Izmed sorodnikov, ki so bili prišli k Milanu, ga je zanimala samo mlajša Je-

Nada ni razumela njegovih besed in ne ognja v njegovih očeh. Oba sta molčala in uživala skrivnost trenutij, ki jih je posvečala bolečina.

Ostali so bili že vsi po'egli počivat. Tudi Nada je čutila silno utrujenost, vendar se je branila spanja, ko je videla mrtvo sestro in svaka tako brezmejno potrtega. Trudna njena misel je iskala leka, ki ga nikakor ni mogla najti. Počasi jo je potem premagala dremanjica. Milan jo je rahlo potrepjal po rami.

»Lezi, Nadica, lezi.« jo je očetovsko zaprosil in odvedel na divan. Skozi polodprta vrata je videl, kako svetarnik

MORSKA VIDRA
(K članku »Izumirajoče
živali« str. 176)

lenina sestra, živa podoba pokojne. Medtem ko je bil napram vsem ostalim zakrknjen in leden, je z Nado toplo kramljajal o rajni. Dasi je bila še napol otrok, je zaupno razgalil pred njo vso svojo bolečino s tolikšno iskrenostjo, da je bila mladenka venomer vsa v solzah.

»In pomisli.« je šepetal skrivnostno, ko sta obsedela sama v sobi poleg mrliške. »kaj mi je obljubila!«

Nada je molčala z vprašanjem v začudenem pogledu.

»Da me ne zapusti nikoli, nikoli —« je tajinstveno odgovoril Milan na lastno vprašanje. Mladenka je vzdihnila in vnovič zahtela, Milan pa:

»Da se bo vračala — danes — jutri — vekomaj —«

utrinja sveče. Čim se je uveril, da Nada spi, je stopil k njemu.

»Par ur lahko ležite na moji postelji.« ga je prijazno povabil. »Zdaj sem itak jaz tu. Preden ležem, vas že pokličem.«

Mož si ni dal dvakrat reči. Komaj se je zleknil, je tudi že spal. Milan pa je rahlo in previdno zaklenil vrata. Z blaženim usmevom je zašepetal proti mrtvi:

»Zdaj sva sama, dušica, zdaj pridi —«

Bil je vesel, da se je tako lahko iznebil in otresel vseh, ki so ga ločili od nje . . .

Utripajoče sveče so z nemirno svetlobo ožarjale Je'enin obraz. Nekje je bila ura. V dalji je rezko zažvižgal vlak.

Milan je sedel in čakal.

»Zdaj pride in bo moja — In vse lepši bo ta čas od onega, ki je minul —« je upal in bolešno božal Jeleno s pogledi. Vse je bilo mrtvo v njem, le njena obljuba o vrnitvi je živea in osvojila vse njegove misli in čustva. V bolečini razpaljeni duh je neomajno verjel tej obljubi in venomer obnavljal prisego zvestobe.

Tedaj se je zganilo in se posvetilo pri oknu. Ah, saj ni več mrtvaškega odra! . . . To je ona, Jelena, ki prihaja, lepa v svoji živi resničnosti kakor jutranja zarja . . .

»Jelena — Ne, smrti ni, je ni.« je v radostnem zamaknjenju vzkliknil Milan in omahnil proti njej. Z vročimi po jubi je ogrevl ustna, ki so molčala in mirovala.

V naglici je bil nagnil svečnik. Utripajoči plamenček je poljubil prt in zavese. V hipu je bila vsa soba ena sama zarka luč.

»O, kako si jasna, vroča moja ljubljena.« je drhte ječlal Milan Jak'in v svoji vročični blodnji, ko so ga začeli objemati plameni.

»Raduj se, Jelena, nevestica moja! V žarečem solncu praznujeva zdaj sama, sama najino ognjeno, najino nebesko svatbo —«

In je koprneče objel njo, ki je molčala pred njim . . .

Vse je že gorelo na njem, vendar še ni čutil bolečin. Videl je samo solnce in njo, ki se je prerोजना vrnila k njemu v svoji ognjeviti slavi. Tako je slonel

na mrtvi ženi in ji šepetaje govoril najslajše besede, dokler ga ni začel dušiti dim. Omamna vročina ga je končno premagala. Kakor živa baklja je zdrknil ob gorečem mrtvaškem odru na tla.

Neznosni dim in prasketanje ognja sta najprej vzdramila svetarnika, ki je skočil kvišku in planil proti vratom. Tedaj je z grozo spoznal, da so zaklenjena.

»Gori, gori.« je zavpil na vse grlo in jel razbijati po vratih, ki so bila že toliko opaljena, da so kmalu popustila.

Kljub pozni uri so se jeli pred hišo zbirati ljudje. In hrup je predramil tudi Nado, ki je vsa omamljena iska a svaka.

»Gori, gori! — Mi'an! — O Bog —«

Vsa hiša je bila pokonci. Kakor brez uma so begali ljudje križem, vendar o Milanu ni bilo nikjer sledu. Ko so gasilci zatrli požar, se jim je šele razgrnila vsa groza. Mrtvaški oder se je bil zrušil. Poleg krste, kjer je počivalo Jeleno osmojeno truplo, je ležal Milan Jaklin. Bil je ves ožgan in brez življenja — turobni ženin z ognjene svatbe.

Doktor Danjko, ki je bil v eni sapi prihitel prijatelju na pomoč, je tiho obstal ob pogledu na grozo, ki je bi'a odkrita pred njim. Čutil je, da še ni nikdar gledal v tako tajno človeške duše, kakršno sta mu zdaj izpričevali ti dve razdejeni trupli. In kakor je bil vajen bridkosti, je vendar pokleknil. Iz oči se mu je prikradla so'za in kanila na prijatelja, solza moža — možu v pozdrav.

Zunaj se je smehljaje dramilo jasno poletno jutro . . .

Rut Vavpotičeva

(K SLIKI NA OVITKU)

Pojavila se je kot meteor v početkih naše povojne opere in si mahoma osvojila srca s svojimi indijskimi plesi. Po uspehih samostojnih nastopih v naših glavnih mestih je odšla na študij v Pariz, kjer se je učila prva leta pri slavni Gončarovi, pozneje pa pri še slavnjejši Igorovi. L. 1927. je kot prima balerina znamenitega ruskega umetniškega teatra Korobok žela v Španiji izredne uspehe. V Madridu je bila predstavljena kralju in kraljici ter princezinjam. Po polletni triumfalni turneji se je vrnila v Pariz zopet k Igorovi v neizprosno šolo. V tem času jo je slikal pariški slikar Derain, eden glavnih predstavnikov francoske moderne.

Ze se je odpravljala s svojo rusko partnerico na pot v Lizbono, kamor ju je povabilo ondoto gledališče, ko je na poti težko obolela njena tovarišica na boleznih tolikih plesalk — jetiki. Zivljenje je trdo, prihranki iz Španije so kopneli, šolske ure so drage, očetova sredstva pa preskromna za nadaljno podporo — in Rut se je odločila za angažma v Casino de Paris, najslavnjejšem pariškem revijskem teatru. Po par mesecih je mlada plesalka pretrgala spono kontrakta z Musichallom, ker je uvidela, da tam o umetnosti vobče ne more biti govora. V srečo naše plesalke se je nenadno pojavila v spremstvu znamenite koreografinje Nižinske glavna Ida Rubinsteinova, ki je angažirala Rut za svojo veliko evropsko baletno turnejo. Od lanskega julija dalje so se vršile od ranega jutra do pozne noči vaje in skušnje za deveterico najmodernejših baletov na glasbo Stravinskega.

skega, Bacha, Raveja, Borodina, Rimski Korsakova itd. Uspeh prve prireditve v Veliki operi v Parizu je bil velikanski. Rubinsteinova je zmagala na celi črti.

In baš v času, ko smo zgubili našo pesalko nekako iz vida, v času, ko je žela Wissiakova zaslužene lovorike v Prodani nevesti v Operi Comique, je plesala Rut na slavnih deskah pariške Velike opere, kamor do sedaj še ni bila stopila slovenska noga — kot članica baleta Rubinsteinove. Pariška glasbena kritika je ugotovila, da pomenijo ti baleti pravo slavo umetnosti. Slovenci smo lahko ponosni na našo Rut, dasi nastopa kot ena najmlajših v manjših solističnih

vlogah velike umetniške družine, ki jo tvori poleg Rubinsteinove in Nižinske sam najslavnejši komponist naše dobe Igor Stravinsky.

Triumfom v Parizu so sledili morda še večji v kraljevi operi v Bruslju, Monte Carlu in Mentoni. Baš te dni bi morala gostovati na državni operi na Dunaju, toda zaradi bolezn Rubinsteinove je gostovanje odgodeno na poznejši čas. Prav tako tudi gostovanje v Narodnem divadlu v Pragi in operi v Budimpešti.

Naši Rut, ki se poleg Lidije tako krepko uveljavlja v svetu, želimo mnogo sreče na njeni nadaljni umetniški poti.

Lessing v pismih in anekdotah

V predzadnji številki «Zivlj. in sveta» smo posvetili lep članek dvestoletnici rojstva Gottholda E. Lessinga, bojevnika za resnico, svobodo in človečanstvo. V tem članku je med drugim rečeno, da je zadrževala Lessinga v Hamburgu tudi skrb za vdovo in otroke po njegovem nenadno umrlem prijatelju trgovcu Königu in da se je Lessingova šele l. 1776. izpolnila davna želja, da se je poročila z vdovo svojega hamburškega prijatelja in da je komaj dobro leto po poroki umrla žena z novorojenim sinom vred, kar je zadelo Lessingu udarec, ki ga ni mogel preboleti.

Naše čitatelje bo nedvomno zanimalo zvedeti, kakšen je bil Lessing kot človek in kakšna je bila žena prijatelja Königa, gospa Eva, ki je znala s svojo ženskostjo pridobiti zase človeka, kakršen je bil Lessing.

Največ o tem razmerju povedo fragmenti njune korespondence, ki se je pričela leta 1770., in sicer kmalu po prijateljevi smrti, ter se je končala l. 1776., par dni pred njuno poroko. Medtem je živela Eva skoraj tri leta na Dunaju. Iz teh, tudi v nemškem svetu zelo malo znanih pisem je razvidno, da sta si bila medsebojno iskrena in da si nista dopisovala zaradi «literarnosti». Tu sledijo trije fragmenti, značilni tako za ton dopisovanja, kakor za duševnost obeh:

«Hamburg, 15. novembra 1771. Moj dragi, dobri prijatelj! Ves minulí čas mojega življenja me ne vznemirja vse do trenutka, ko sem bila tako slaba, da sem priznala nagnjenje, ko sem bila tako trdno sklenila, da mora ostati tajno. Vsaj toliko časa, dokler se moje razmere ne obrnejo na bolje. Uverjena sem, da bi bili Vi prav tako prijateljski sočustvovali z menoj in se zavzeli zame. Moj sklep ostane nespremenljiv: če sem že nesrečna, ostanem nesrečna sama in Vaša usoda se ne bo združila z mojo. Moji zavedni razlogi so Vam znani, še več. Vaša odkritosrčnost Vam ni dovolila, da bi jih zavrgli. Vprašajte svoje srce, ako bi v sličnem primeru ne ravnalo prav tako, in če Vam odgovori z ne, potem, verujte mi to, da me ne

ljubite niti polovico toliko, kakor Vas ljubim jaz ...

Wolfenbüttel, 26. oktobra 1772. Ali je mogoče, draga moja, ali je to na svetu vobče mogoče, da Vam v tako dolgem času nisem pisal? Mogli ste biti vedno v skrbeh zame, toda če ste imeli le eno samo slabo misel o meni, ki bi žalila mene in Vas, potem zaslužim, da me prosite za odpuščanje. Dragá moja, tisočkrat Vas prosim za odpuščanje, ako sem Vam povzročil le en sam žalosten trenutek. Navzlic temu pa bi bil obupan, če bi Vam ne bil povzročil prav nobenega ...

Dunaj, 15. julija 1772. ... Vaše novo delo (Emilija Galotti) so igrali pretekli teden tri dni zaporedoma in sicer z izrednim in splošnim uspehom. Cesar jo je gledal dvakrat ... Rekel je, priznati moram, da se v svojem življenju še pri nobeni tragediji nisem toliko smejal. In jaz pravim: vse življenje še nisem slšala pri nobeni tragediji toliko smeha, in celo na mestih, kjer bi se morali po mojem mnenju jokati ne pa smejati ...

Še par anekdot o Lessingu:

Lessing je bil, kakor znano, velik prijatelj resnice. Samo enkrat se je zgodilo, da so ga zapeljali v laž. Bilo je pri kvartanju: — Lessing je bil strasten kvartač — ko je izgubil ves svoj denar. Soigralec, ki je poznal Lessingovo resničoljubnost, mu je rekel:

— Takoj vam dam deset talerjev, če se na mestu zlažete.

— Jaz nikdar ne govorim resnice, je odvrnil Lessing, sedaj pa mi dajte prosim, onih dvajset talerjev, ki ste mi jih obljubili.

— Strašna noč je bila včeraj, je pripovedoval Lessing prijateljem, vse je dobil samo eden.

— Zakaj pa igrate za visoke zneske, je odgovoril prijatelj, igrate vendar za čast!

— V začetku smo igrali za čast, je rekel Lessing, potem pa smo morali zvišati položek za dva talerja, ker se nam je zdel prenzek.

Nekoč je sedel Lessing v prijateljski družbi, ki se je razgovarjala o modrosti in neumnosti. Nekdo je navedel za primer di-

jaka, ki se ni mogel učiti, pa je postal nenadno bogataš. Vsi so se čudili, kajti dijak je bil znan omejenec. Samo Lessing se ni čudil in je rekel:

— Po mojem mnenju obogati lahko tudi bedak.

— Kako? so se čudili.

— Zakaj pa ne, je odvrnil Lessing, če je dovolj bedast.

General Vladimir Žoltenko

Port Artur in njega obramba

Spomini udeleženca ob petindvajsetletnici rusko-japonske vojne

Kako je nastala trdnjava Port Artur

Ob 25letnici začetka rusko-japonske vojne, dne 9. februarja t. l. (27. januarja po starem*) ožive tudi spomini na dolgotrajno obleganje Port Arturja.

Od nekdaj je potrebovala Rusija oceansko luko za izvoz neštevilnih sibirskih prirodnih zakladov. Vladivostok, njeno edino pristanišče na Daljnem vzhodu, nikakor ne zadošča, ker je ondi morje več mesecev vsako leto zamrznjeno. Zato je izrabila Rusija prvo priložnost in prevzela za 99 let v svojo upravo južni del Kvantunškega polotoka, kjer topla struja varuje morje pozimskega ledu. L. 1898. je zasedel majhen ruski oddelek tedanjo umazano kitajsko vasico Port Artur. Potem se je pričelo živahno kolonizacijsko delo. Iz Odese, po morskii poti okoli polovice sveta, je prispela posadka, ki so ji s'edili podjetniki in trgovci. Pod najtežjimi pogoji je pričelo rasti novo mesto. Vendar je bil mišljen ruski Port Artur pred vsem kot trdnjava; njegova razsežna, z nevisokimi griči izvrstno zavarovana luka je prišla v poštev za vojno mornarico. Trgovsko pristanišče so pričeli graditi v Talenvanu (dobil je rusko ime »Daljnij«) in samo temu kraju je naklonil takratni finančni minister Witte milijonske kredite za zgradbo vodovoda, mola in dr. Še na novo podaljšana južnomandžurska železnica ni stekla v Port Artur, dasi je ondi bival carjev namestnik, temveč zopet v Daljnij, kjer so zgradili velikanske železniške delavnice. Nujne državne potrebe so velevali, da postani Port Artur čim prej nepremagljiva trdnjava. Japonska, ki je

pred kratkim premagala Kitajsko, ni nič prikrivala svojega poželjenja po Kvantungu in ruska ekspanzija je zasejala hudo sovraštvo, saj je zaprla preštevilmemu prebivalstvu japonskega otočja pot na celino. Rusija tudi ni imela v teh letih zadostne vojne mornarice, in takrat samo enotirna sibirska železnica bi zelo otežkočala v vojnih časih pošiljanje ojačenj v oddaljeno nad vse važno pristanišče. Vojno ministrstvo je torej izdelalo načrt za razsežni, 70 km utrjeni pas okoli Port Arturja z baterijami na hribih Visoka (203 m) in Dagušan, ki bi zapiral dohod do trdnjave. A finančni minister se je kar prijel za glavo: — Na noben način, to bi preveč stalo! — Zato so v Petrogradu naposled sklenili zožiti utrjeno črto do 22 km; tako je ostala trdnjava skoro odrezana od zaledja. Tudi v to svrhu nakazanih 18 milijonov rubljev ni bil nikjer popolnoma izplačanih, zbog česar se je zavleklo gradbeno delo tja do začetka vojne, medtem ko je požrlo »mrtvo mesto« Daljnij kar 43 milijonov rubljev. Ta politika finančnega ministra se je v vojni usodno maščevala. Carjev namestnik na Daljnem vzhodu, admiral Aleksejev, je bil preveč zaslepljen od lastnega sijaja, da bi bil kaj opazil. Če je izvrstno informirani šanghajski tisk leta 1904. znova in znova napovedoval veliko vojno ob Žoltem morju, oziraje se pri tem na obsežne japonske vojne priprave, so ruske oblasti odgovarjale bahavo: »Potemtakem Japonska sama sili v pogibelj.« Nihče ni mislil resno na možnost spopada.

General Stesal

Edino častno izjemo v namestnikovi okolici je tvoril načelnik utrjene pokrajine Kvantung (portarturske okolice)

* Vsi nadaljni podatki so navedeni po starem koledarju.

general Stesel. Pomuditi se moramo pri tej izraziti osebnosti, ker je imela glavno vlogo v oblegani trdnjavi in potem na zatožni klopi. Od 6. ure zjutraj je že bil Stesel vedno na konju; vsak dan je ogledoval vsa dela in se večkrat prikazal tudi popolnoma nepričakovano pozno popoldne. Posadko je vzorno iz-

General Vladimir Žoltenko

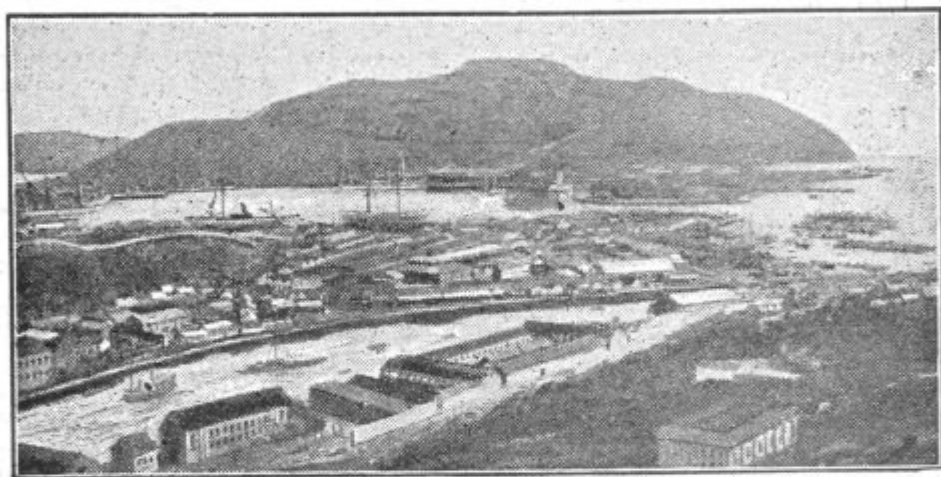
šolal. Podčastniki, kakor je potem dokazala vojna, so bili uprav idealni, ker so bili klicani za vsako nerednost na odgovor. Enako je bilo s častniki, saj so se bili že naveličali romantično vedno znova za mesec dni pod stražo; manjše kazni namreč general ni poznal! Osebnostno je bil Stesel dokaj strog; predvsem ni maral nobene laži. Tako se pač nikomur ni posrečilo, da bi se bil pred njim izmazal. Ume! pa je biti tudi presrčen, skrben, dostopen, zato so ga poleg podrejenih častnikov čislali celo od njega neodvisni mornarji. Tako se je včasih vpricho vseh javno oprostil pri onem, ki mu je bil prej v razburjenju storil krivico. »Če sem kriv, tudi odkrito priznam,« — je govoril. — »in to ni zame nobeno ponižanje. Kar sem službeno zagrešil, moram tudi popraviti odkrito, ne pa v zasebnem razgovoru.«

Portartursko posadko so tvorili 4. in 7. vzhodno-sibirski strelski divizion ter 5. vzhodnosibirski strelski polk s pripadajočimi poljskimi topovi. Vojni inženjerji pod vodstvom polkovnika Vasiljevskega so zidali vojašnice, častniške hišice, gospodarska poslopja in podobno. Imeli so veliko dela in so morebiti zanemarjali važnejše opravke pri utrdbah. Sicer pa jih je vedno oviralo pomanjkanje denarja; finančnemu ministrstvu se pač ni nikamor mudilo. V splošnem so bile utrdbe na kopnem zanemarjene v prid utrdbam na obali. Srednje je vodil strokovnjak polkovnik Holodovski, ki je zagrešil težko umrljivo napako. Ob ozkih pristaniških vratih sredi utrjene črte se je dvigala Zlata gora. Na tako zvanih Električnih skalih ob njenem vznožju so namestili petorico krasnih topov na 10 palcev, najboljših, ki jih je imela trdnjava. Zato pa je bilo na Zlati gori le malo topov, in oba a levo in desno od vhoda je ostala brez vsakih topov. Dočim njena desna, daljša polovica ni imela med vojno posebnega pomena, naj opišem pomembnejšo levo, ki je prikrivala največje vojno pristanišče, skladišča in kitajsko staro mesto. Tudi tukaj sta branili vse do go obrežje do zaliva Taho samo dve bateriji havbic na 9 oziroma 11 palcev, katerih strelji sploh niso mogli doseči ladje na odprtem morju. Tudi utrdba št. 1. na gričku ob obali je imela le četvorico zastarelih topov, katerih strel je segal samo 6 km daleč. Med vojno so se ponovno ustavljale japonske križarke v kakih 7—8 km onstran zaliva ležečem Taho in se naslajale ob naši nemoči. Baterija št. 19 s petorico vrtilnih topov onstran istega rtiča bi morala braniti vhod v pristanišče, a dejansko ni bila v stanju streljati v odprto morje; na poti ji je bil grič, na katerem je sta a, ker so inženjerji pozabili znižati obronek. Streljanje vzdolž obale pa bi bilo brez pomena. Tako so bili najboljši topovi obsojeni na molk in vse izvršeno ogromno delo je bilo zaman...

V začetku vojne sem bil imenovan za poveljnika utrdbe št. 1. Dne 25. februarja, ob tretjem navalu japonske mornarice, nas je obiskal divizijski poveljnik general Kondratenko. B'izu so se ustavile štiri japonske križarke. Kljub mojim ugovorom je general ukazal, naj oddamo dva — tri strele na največjo daljavo. Padli so v vodo menda 2 km proč od križark. Dokazoval sem takrat z drugimi častniki vred generalu, da je

baterija št. 19 brez pomena in ga prosil, naj dovoli prenesti dobre topove na obalo, da ojačimo bateriji št. 20 in 21. Kondratenko je dosegel pri Steslju dovoljenje in smo potem sami lastno-ročno nasuli grozno baterijo št. 22. Za Japonce je bila neljubo presenečenje. Žal da jim jo je prekmalu izdal naš najboljši topničar kapitan Vadin; potopil je samo torpedovec. Če bi počakali, bi lahko pognali v zrak tudi kako križariko! Drugače pa obalna obramba ni imela veliko posla. Dne 27. januarja so prišle ladje poveljnika japonske mornarice, admirala Togoja pod strele baterije na Električni skali, in od tedaj se niso upale večje ladje nikoli preblizu.

planiran za streljanje. Skladišče za strelivo se je nahajalo tik betonskega podstavka, na katerem so bili nameščeni topovi. Podzemeljske kaverne so bile preslabo betonirane in niso nudile zadostnega varstva. Zadaj in ob straneh so ležali namesto predpisanih sten samo kupi kamenja. Nismo imeli ne lin, ne žičnih plotov, niti vodnjakov. Takšna je bila vsa fronta na kopnem. Port Artur pač ni zaslužil imena trdnjave (dasi so govorili bahači celo o »prvorazredni trdnjavi«!). To je bila zgolj navadna ojačena poljska utrdba, nič več! Povedati je treba vnaprej, da je utegnila tako srdito in do'go braniti slično utrdbo samo odlična, pa v svojo usodo vdana

Port Artur pred izbruhom vojne

Glede obrambe na kopnem naj omenim, da je tvorilo naravno zaslonbo portarturskega pristanišča t. zv. Tisočgorje, ki sega preko vse Mandžurije ob obali Kvantunga do morja. Prvotno so hoteli izgraditi veličastno utrjeno črto, pred katero bi na samem ležali ter branili dostop v trdnjavo utrdbi Dagušani in Visoka gora. A v začetku vojne še niso bili ti načrti dovršeni. Šibka betonska kritja so morali ojačiti s 4–6 m debelim slojem zemlje; kljub temu so padale včasih granate skozi strop v podzemeljske kaverne. Omenjeni zunanji utrdbi sploh nista bili izvršeni. Skratka: vojaki so morali delati noč in dan, da so vsaj za silo nasuli utrdbe in napeli žice. Ni čuda, da smo kmalu morali izprazniti sprednjo črto.

Ko sem prevzel svojo utrdbo št. 1., še ni bil zunanji jarek niti iztrebljen, ne

vojska, ki je vedela, da ni za njo nobene rešitve.

Pred izbruhom vojne

Portarturski zaliv se je delil v dva dela. Vzhodna, globoka, a mala luka je bila navadno zavetišče naših in inozemskih trgovskih parnikov. Zapadna luka je bila več km dolga, a plitva. Pogabljali smo jo neprenehoma noč in dan, a imeli smo premalo strojev. Velike križarke in oklopnice, ki so s plimo priplavale v to luko, so ob oseki včasih obtičale na suhem in se niso mogle ganiti do nove plime. Ozek vhod so poskušali Japonci ponovno zadelati z natovorenimi barkami, ki so jih potapjali, čim so prišle ponoči na cilj. Če bi se jim bilo to kdaj posrečilo, bi bila vsa ruska vojna mornarica ujeta v mišnici. »Ved-

no odprta« (brez ledu) luka je imela velike napake.

Namestnik Aleksejev, upravitelj vsega razsežnega ruskega Daljnega vzhoda, je vodil tudi delovanje naših poslaničkov in vojnih agentov na Japonskem, Kitajskem, Korejskem. Zato so popolnoma neumljivi dogodki ob začetku vojne. Takoj po novem letu 1904. je zapustila naša vojna mornarica luko in se zasedla ob obali v dosegu naših baterij. Kotli se niso kurili; ladje so stale vedno na istem kraju. Zato si je lahko zabeležil japonski vohun, ki je obiskal trdnjavo na angleškem trgovskem parniku, natančno lego ladij, zbog česar smo izgubili dve najboljši oklopnici. Dne 25. januarja, ko je dospela vest o prekinjenju diplomatskih stikov z Japonsko, sta

obiskala namestnika general Stesel in poveljnik mornarice admiral Stark. Vprašala sta, ali bo vojna. Namestnik jima je odgovoril: — Diplomatske vezi bodo kmalu zopet vzpostavljene. Nikoli še nismo bili tako daleč od vojne kot danes! Admiral je zaman prosil dovoljenja, da bi razvil obrambne mreže (ki preprečijo napade torpedovcev), zakuril kotle in poslal lahke rušilce na poizvedovanje. Namestnik mu je zabičil: »Nikar tega: vojne ne bo.« Prihodnjo noč pa je torpediral neviteški sovražnik naše ladje; drago smo pač plačali svojo nepripravljenost. Seveda bi se poveljnik mornarice lahko izognil tej nesreči, če bi bil samostojnejši in ukrenil vse potrebno na lastno pest in odgovornost...

F. Z.

O pričah tepeža

Beleške o kranjskem tepežu

Osebnost mi bile oči priča le enemu tepežu. Prav za prav je bilo tepežev več, toda so bili vsi natanko po istem kopitu. To je bilo one dni, ko so me reči in razmere držale v Idriji. 18. vsakega meseca so rudarjem izplačevali njih pičli zaslužek, ta dan vsakega meseca so rudarji praznovali »sveto denarsko«. V proslavo tega dne so si rudarji najprej privoščili majhno okrepčilo, zvečer po 8. uri pa so imeli na glavnem trgu slavnostno »barufo«. Pa smo jih gledat hodili z drugega nadstropja. Ves trg je bil črn rudarjev in njihovega krega in vpitja. Med njimi pa se je oblastno kretal policaj št. 1 in pazil na red. V Idriji so namreč bili stražniki lepo razvrščeni po številkah. Toda je bila stvar taka, da one dni Idrija ni potrebovala niti ne imela več nego enega samega, ki je bil zaznamovan s številko prvo, da se je ločil od drugih, ki jih ni bilo.

Ko sem prvič gledal to barufo, sem se bal, da bo ves trg ena sama mlaka krvi. Sledeči dan je resnično prišla na sodišče ovadba mestnega policajca št. 1 o silni barufi s prejšnjega večera, na kateri da je eden izmed rudarjev ce'lo iz žepa potegnil nož, imenovan »nožička«, ki ga je pa na poziv »v imenu postave!« izročil policajcu št. 1 in je priložen ovad-

bi. Priložen je bil krevljast pipec. Druge nesreče ni bilo.

Takšni so bili ti tepeži, ki sem jih gledal na lastne oči. Za tepež Idrija ni imela talenta. V obče je svojim kriminalnim potrebam zadoščaja z jezikom in pa kako zelno glavo, če jo je včasih kateri izmaknil ali kak dežnik. Idrijski tepež tedaj ni bil pravi tepež in potemtakem ne morem iz lastnega opazovanja kaj prida povedati o tepežu.

Moje pero lahko pove le to, kar je o tepežu ujelo na sodišču, ko so razpravljali tepeže.

Na razpravi so zaslišani oni, ki so topli, in oni, ki so bili tepeni, razven seveda, ako so bili poslednji tepeni preveč in so v boju padli. Poleg teh glavnih oseb, ki brez njih tepež ni lahko mogoč, so zaslišani tudi še oni, ki niso bili ne prvo ne drugo, nego so bili zraven kar tako in bi potemtakem mislil človek, da bodo najboljši in najzanesljivejše priče.

Toda so dobre in zanesljive priče sile redke, kajti je vsaka priča kolikor toliko prizadeta ali na to stran ali na drugo. Ali pa kar na obe strani.

Med osebe, prizadete na obe strani, spada krčmar. Oziri na zadovoljstvo gostov pa nič manj na dobrobit lastne cenjene osebe narekajo krčmarju naj-

strožjo nepristranost. Zato noben krčmar nič ne ve, da bi se bil sploh vršil tepež v njegovi krčmi ali pred njo ali blizu nje. Nasprotno — nekateri iz lastnega nagiba celo preklicujejo po novinah tak tepež, da je bil, in namigujejo na konkureco, pri njej da so ga imeli.

Pred tepežem, da, tedaj ima vsak krčmar hvalevredno brigo, da ga prepreči. In bodi priznano krčmarjem v čast, da tedaj resnično store skoraj več, nego je v njih moči. O nekem krčmarju govore moji zapiski, ki se ni ustrašil niti osebnih žrtev in je bojaželnemu petelinu iz lastnih sredstev ponudil dve cigareti, ako odneha in spravi nož. Drugi je zabeležen, ki je s tehtno besedo »aufarju« predočil, da nima pravice »aufatie« v njegovi krčmi, ko da niti svoje ceha še ni plačal. Znani so tako iz sodnih razprav kakor tudi iz šaljivih listov primeri, ko požrtvovalni krčmarji preprečijo tepež s tem, da ga opravijo sami in enega ali dva lastnoročno vržejo čez prag.

V tem pogledu čast komur čast in je le obžalovati, da njih prizadevanja za mir ne najdejo vsikdar zasluženega odmeva.

N. pr. so mi pravili o krčmarju, čigar slava je šla daleč po deželi in mu je bil za dobroto njegovega vina najprepričljivejše priporočilo lastni nos. Pa se je zgodilo in je ugledni ta krčmar z roko in kolonom pred prag postavil nadležnega fanta, ki je z jezikom tla pripravljaj za boj. Kakor rečeno — postavil ga je pred prag. Pa se je fant skoraj zopet prikazal v durih. »Kaj iščeš,« je zaklical krčmar, »pri meni ne dobiš pijače!« Odgovoril je fant: »Nič pijače, zlahtni gospod! Prošnja pa je vsakomur in povsod dovoljena. Kadar bo vaš nos imel mlade, za enega se vam priporočam.«

Pa to je bila le šala.

Slišal sem pa na lastna ušesa drugega krčmarja, ko je bridko tožil sodnikom: »Rekel sem fantu, naj bo pameten! — Pa mi je dal klofuto — to se mu je zdelo najbolj pametno.«

Tako tvega krčmar celo svojo osebno varnost, želeč, da prepreči tepež.

Čim spozna, da mu želja ne bo uspešla, usmeri vso skrb na to, da obvaruje tepeža vsaj svojo krčmo. Zabeleženo imam izjava krčmarja ob taki priliki: »Tukaj se ne boste kla'i, zunaj se pa dajte, kolikor se hočete!« Z lepo in z grdo jih spravlja venkaj, za njimi zaklene hišo in gre spat in zaspi takoj in

tako trdno, da se mu potem o tepežu pod njegovimi okni niti ne sanja.

Ne krčmarji, dasi so drugače ugledne osebe in po svojem poklicu vredne javnega zaupanja — kot priče ob tepežu se krčmarji navadno ne obnesejo in bi morebiti kazalo, da jih enako kakor spovednike postava kar v naprej odveže od dolžnosti pričevanja.

Kar se tiče drugih prič, je stvar taka: Na kmetih in posebno, kadar gre za tepež, priče v obče ne »pričajo«, nego vsaka bi rada kar sama tudi sodila in zmago naklonila ali tej strani ali oni, kamor jo vleče srce ali račun.

Nekatere priče, preden gredo na sodišče, imajo doma kar šolo za to, da bodo pred sodnikom »enako« govorile. Kajti smatrajo v kazenskih stvareh izkušeni fantje za veliko napako in za vir raznim neprijetnostim, ako pred sodnikom ta pričuje tako, drugi drugače ali ako celo ista priča ne govori dvakrat enako. Priče, ki prihajajo pred sodnika temeljito pripravljene, se častno razlikujejo od nepriljubljenih, kajti točno izgovarjajo končnice besed. Če jim pa sodnik naknadno prekine pričevanje z vprašanjem, rade ne znajo naprej.

Seveda dobe se tudi priče, ki niso prizadete na nobeno plat. Baš ker niso prizadete, pa mislijo, da se ne spodobi, da bi se s svojim pričevanjem vtikale v tuje zasebne zadeve, in se iz tega razloga umikajo odkriti besedi. Neka taka priča je izjavila: »Ko so se začeli, sem šel spat, da mi ne bo treba pričati«, in je odkrito priznal, da je sam tudi fant in da bi se bil takisto tepel, pa mu je punca ubranila. Drugi je izjavil, da je pri tepežu nalašč stran gledal, da ne bi nič videl. A! pa se izgovarjajo s temo.

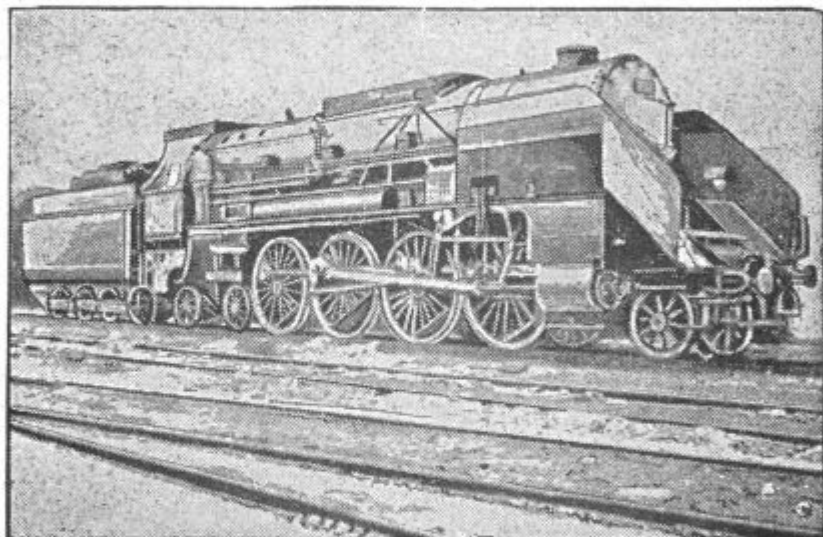
Ako take priče vendarle kaj povedo, so njih izpovedbe tako pičle in meglene, da se še usekniti ne da vanje: »Nekaj so se onegavali« ali »Pričeli so se rof-kati« — »Iz gostilne so prigrmelj in so se matahali« — »Tropa fantov se je odtrgala od hiše« — »Godlali so se sem pa tja« in je med temi in takimi izpovedbami smatrati za izredno točno izpovedbo, ako kateri razodene, da so se v krčmi »marjaš šli s kozarci«. Na podrobno vprašanje, kaj je bilo potem, pa jim zmanjka niti: »Potem, ni bilo nič« — in ni bilo nič tudi tedaj ne, ko sta drugo jutro dva ležala na mrtvaškem odru. Najlaže se take prisiljene priče otresejo neljubega pričevanja s kratko, pa ob vsaki priliki uporabno in učinkovito besedo, da so bili popolnoma pijan!

V. sv.

Največja in najmočnejša lokomotiva v Evropi

Splošno znano je dejstvo, da je po vojni ves železniški promet kaj hitro zopet dosegel svojo predvojno višino in jo je celo prekoračil. Osobito velik napredek moramo zaznamovati v ureditvi raznih direktnih potniških zvez po Evropi. Danes ni v Evropi države, ki bi je ne dosegel z direktnimi brzimi vlaki. Naravna posledica tega dejstva pa je seveda ta, da se je število potnikov zelo povečalo in so postali posamezni vlaki tako težki, da

navskih dotokov. — Vse dosedanje za brze vlake konstruirane lokomotive so le z velikim naporom zmogovale toliko teže ter so se mnogo prehitro izrabile, oziroma so njihovi popravilni stroški presegali one koristi, ki jih je uprava pričakovala od njih. Zato se je avstrijska uprava zveznih železnic odločila, da zgradi v domačih tvornicah novo lokomotivo, ki naj uspešno premaga vse težkoče, ki so dosedaj ovirale pravi razvoj težkega brzovlač-

jih predvojne lokomotive le z napotrom vseh sil jedva prevažajo z ono brzino, ki je predpisana. Vsaka železniška uprava skuša prevažati svoje vlake s čim večjo hitrostjo, da se na ta način prištedi na času.

V avstrijski republiki se je razvil posebno močan promet na sedanji glavni in prvi progi te države, ki veče Dunaj s Salzburgom, oziroma Monakovim na eni strani in Švico ter Parizom preko Arlberga na drugi strani. Tukaj vozijo večkrat dnevno brzi vlaki, ki dosežejo do 600 ton teže, njihova predpisana največja brzina pa znaša preko 80 km na uro, četudi ima proga mnogo večjih padcev in vzponov ter precej ostre ovinke, saj mora preko računati nekoliko razvodij manjših du-

nega prometa po progi Dunaj-Salzburg.

Ker se teren med navedenima mestoma lahko prišteva mnogo bolj upravičeno med valovita pozemlja, so bile stavljene na konstrukterje še posebne zahteve glede speljavne in pospeševalne sile novih strojev.

Nova lokomotiva ki je zapustila šele pred nekaj tedni lokomotivsko tvornico v Floridsdorfu in ki je določena za prevažanje že omenjenih izredno težkih brzih vlakov, razvije do 3000 konjskih sil pri največji brzini 110 km na uro. Vlaki s težo do 600 ton bi se dali torej med Dunajem in Salzburgom prevažati z navedeno brzino, ako bi to dopuščale terenske razmere. Tako pa se bodo moralj zadovoljiti z največ

90 km na uro, pač pa se bo še lahko zvišala obremenitev za kako stotino ton. Kljub temu pa bo vozni čas med obema mestoma okrajšan za okroglo eno uro, kar se bo pri celokupnem prometu vsekakor izdatno poznalo.

Lokomotiva, ki jo prinaša današnja slika, tehta v službi 118 ton in ima koštelni pritisk 15 atmosfer. Že iz njene mogočne, strcane konstrukcije se izraža sila in brzina, saj imajo velika pogonska kolesa premer 1900 mm, dolžina samega stroja brez zalogovnika presega 15 m, višina pa znaša 4650 mm. In kaj mislite, koliko premoga požge ta kolos v eni uri? Nič manj kakor 2500 kilogramov, t. j. množina, ki jo potrebuje srednje veliko gospodinjstvo skoraj polovico leta . . .

Že iz slike same je razvidno, da se kmalu ne bo moglo graditi večjih lokomotiv, kakor je pričujoča. Danes so dosegle šibkotlačne lokomotive skrajno mejo svojih demenzij glede višine, širine in skoraj tudi dolžine. Zaradi tega je pričakovati, da se bo moralo vsekakor preiti polagoma na zvišanje parnega tlaka tudi pri lokomotivah v

splošnem. To pot nam je pokazala že lokomotivska tvornica v Winterthuru, čije najnovejši proizvod smo v našem listu že popisali. Omenili smo že zgoraj, da požre ta kolos na uro preko poltretje tone prvovrstnega premoga. Ako bi kurili z našimi jugoslovenskimi navadnimi premogi, bi se ta množina povečala sigurno na polčetrto tono, t. j. množino, ki jo kurjač s svojimi silami ne bi zmoget ter bi omagal. Zato je pričakovati, da se bodo v najkrajšem času pojavile tudi na evropski celinii lokomotive z avtomatično kurjavnopravo, kakor so že v večjih množinah upeljane v Severni Ameriki.

Komercializirane avstrijske železnice so pokazale zadnja leta v splošnem velik napredek. Tudi imajo zamišljenih sedaj še nekoliko drugih lokomotivskih vrst, ki bodo počasi izpodrinile predvojne tipe. Pričujoča lokomotiva pa je prvi dokument povečanega delovanja zveznih železnic naše severne sosede ter predstavlja zaenkrat najmočnejšo lokomotivo na evropski celinii.

Divje gosi

Pretekli teden so poročali graški listi, da so se pojavile velike jate divjih gosi, ki so letele proti jugozapadu. Par dni nato smo videli tudi nad Ljubljano plavati dolgo jato ptic v obliki

skoraj vodoravne črte. V krajih, kjer so plavale niže, se je slišalo tudi njih gaganje. Njihove domače sestrice po dvoriščih so postale nemirne in jim pričele odgovarjati. Stegovala so vratove in obračale glavice. In ko so zvečer ležale domače goske site v gorkem hlevu, so divje gosi nekaj časa iskale hrane, nato pa polegale kar po snegu.

Stegovali pa so še drugi vratove in gledali za jato divjih gosi. Radovedno so se ozirali za njimi naši lovci, ki so

hoteli vedeti, kje in kam bodo sedle. Ker v navadnih zimah prilete k nam le posamezne jatice, sestoječe iz dveh ali treh gosi in ker vobče pri nas ne gnezdijo, si lovci še posebno želijo redkega plena. Velike jate so se razdelile, sedle in počivale po vsej Sloveniji. Iz vseh krajev smo zvedeli, da so jih videli in postrelili toliko, kakor menda že ne pomnijo najstarejši lovci. Posebno v ljubljanski okolici je bilo mnogo žrtev. Dva lovca sta jih pripeljala zadnjo januarsko nedeljo nad 20 v Ljubljano. Ker so gosi precej sestradane in onemogle od težke poti, jih ni posebno težko zalesti in tudi pogoditi jih je lahko, saj nudijo izredno velik cilj.

Kakšno je splošno življenje redkih zimskih gostov, iz čijih rodu so po mnenju prirodoslovcev tudi naše domače goske? Divje gosi gnezdijo skoraj po vseh evropskih državah, povsod kjer so zelo obsežna močvirja. Prava domovina divjih gosi pa je Rusija in sega do Sibirije, Meklenburška, Islandija in tudi v severni Afriki jih

ne manjka. V Jugoslaviji gnezdijo v Podunavju, tupatam v Podravju, v Bosni in v Južni Srbiji, kjer je vobče mnogo vodnih ptic. V Jugoslaviji je predvsem zastopana siva gos, tupatam pa najdemo tudi manjšo, bolj rjavkasto poljsko gos.

Divja gos je dolga 80 do 85 cm, preko razpetih kril pa meri 150 do 160 cm. Velika razlika je v teži. Medtem ko tehtajo rejene divje gosi do 9 kg, znaša običajna teža 5 — 6 kg. V hudi zi-

celo na drevesih v zapuščenih gnezdih večjih ujed. Vali samo samica. Samec je med valenjem v bližini gnezda, tupatam odleti k drugim goskam in celo podvori domačim. Dogodilo se je že večkrat, da je imelo tako dvorenje posledice in je domača goska izvalila divje potomstvo. Ko so mladiči (6 do 12) izleženi, se družini pridruži samec za stalno in pomaga skrbni materi.

Jajca divjih gosi polegajo ljudje v valenje tudi domačih goskam, racam,

mi, ko so gladne in suhe, so pa precej lažje. Samci so večji od samic. Parenje se vrši v predpomladi. Zanimivo je pri divjih gosch, da ina vsak samec samo po eno samico, s katero živi skupaj, dokler eden ali drugi ne umre: Pri domačih gosch je to seveda drugače. Na dvorišču gospodarj en sam gosjak nad celo družino in preganja slabše, ako jih je več. Pa tudi goske se navadno pridružujejo močnejšemu in lepšemu.

Divje gosi gnezdijo rade na otočkih sredi širnega močvirja. Zberejo pa si tudi druge prostore. Večkrat najdemo jajca divjih gosi na njivah, včasih na tleh v gozdovih pod votlimi štori, ali

kokošem in puram. Mlade divje goske so ljubke živalice in se dobro udomačijo. Treba jim je pa večkrat pristriči krila, sicer rade odletijo. Včasih se kmalu povrnejo, včasih pa odjadrajo za vedno.

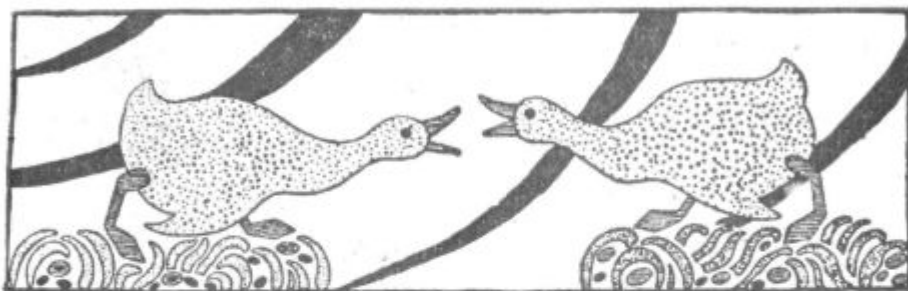
Divje mlade goske odpeljeta samec in samica v gosto bičevje, kjer si takoj prične same iskati hrane in se prav spretno potaplja. Po nekaj tednih slečejo otroško obleko iz mehkega puha, zraste jim perje in že se pričnejo prvi poleti. Stara jih popeljeta v bližnja polja iskat hrane. Divje gosi uživajo skoraj izključno samo rastlinsko hrano. Pulijo vsakovrstno zelenje po njivah in travnikih, objedajo peso,

repo in slične sadeže ter pobirajo žito. Po gozdovih si polnijo goliše z žledom in žirom. Tudi v vodi iščejo le rastlinsko hrano. Tapatam najdejo seveda kakšno mrčesje. Rib baje ne uničujejo. Pozimi, kadar prilete k nam, ko je vse pod snegom, se hranijo s povodnimi rastlinami, ki jih najdejo ob strugah ali pa na dnu vode.

Divje gosi so v splošnem zelo plahе in previdne in dobro razločujejo nevarnega lovca od dobroščnega pastirja in kmeta. Na polju se jim približujejo

lovci, skriti za obloženimi vozovi ali pa jih čakajo na krajih, kjer si hodijo iskat hrano v večernih urah. Priredoslovec Naumann pripominja v svojem obsežnem spisu o divjih gosch, da se čudi, kako je mogoče imenovati lahko koverni in neumna bitja gosi odnošne goske, ko so vendar tako prebrisane.

V zadnjih letih se število divjih gosi zelo redči. Temu je največ krivo izsuševanje in kultiviranje obširnih močvirij, pa tudi moderne puške neumljeno kose med gosjim rodом.

Kje je največ ljudi?

Na Kitajskem, kjer prebiva četrtnina prebivalstva našega planeta. Prebivalstvo Kitajske znaša okrog 400 milijonov, torej ne primerno več nego v katerikoli deželi na svetu. Pod Kitajsko je treba razumeti nekdanje kitajsko cesarstvo, ki je poleg prave Kitajske obsegalo še druge pokrajine kakor Mongolsko, Mandžurijo, Vzhodni Turkestan itd. Od 400 milijonov živi okrog 380 milijonov v pravi Kitajski. Obrobne dežele so le redko naseljene. V pokrajini Honan pride na kvadratni kilometer 22krat več ljudi kakor n. pr. v Mandžuriji. Prebivalstvo Kitajske presega po številu prebivalstvo Severne in Južne Amerike, Afrike, Avstralije in Nemčije skupaj.

Po številu prebivalstva pride takoj za Kitajsko Rusija s 138 milijoni. Na tretjem mestu so Zedinjene države s 125 milijoni, potem pa Japonska z 80 milijoni prebivalcev. Britanska država je sicer večja od Kitajske, obsega namreč 13 milijonov kvadratnih milj in ima 441 milijonov prebivalcev, ki pa so raztreseni po vsem svetu in pripadajo najrazličnejšim narodom in plemenom.

V pravi Kitajski pride približno 120 ljudi na kvadratni kilometer, to je devetkrat toliko kakor v Zedinjenih državah. Ako bi spravili celokupno prebivalstvo Zedinjenih držav in zraven še prebivalstvo Italije v državo Teksas, bi še vedno ne bila tako gosto naseljena kakor dolina Jang-

tse na Kitajskem. Kitajska obsega le 7 in pol odst. zemeljske celine, njeno prebivalstvo pa znaša 25 odst. vseh ljudi na zemlji. Kljub temu ogromnemu številu ljudstva pa je Kitajska vojaško in politično desorganizirana in slaba. Na Kitajskem je skoraj vsak košček zemlje izrabljen in vsak kvadratni kilometer, ako more na njem le količkaj rasti, obdelan.

OGROMEN PREDOR

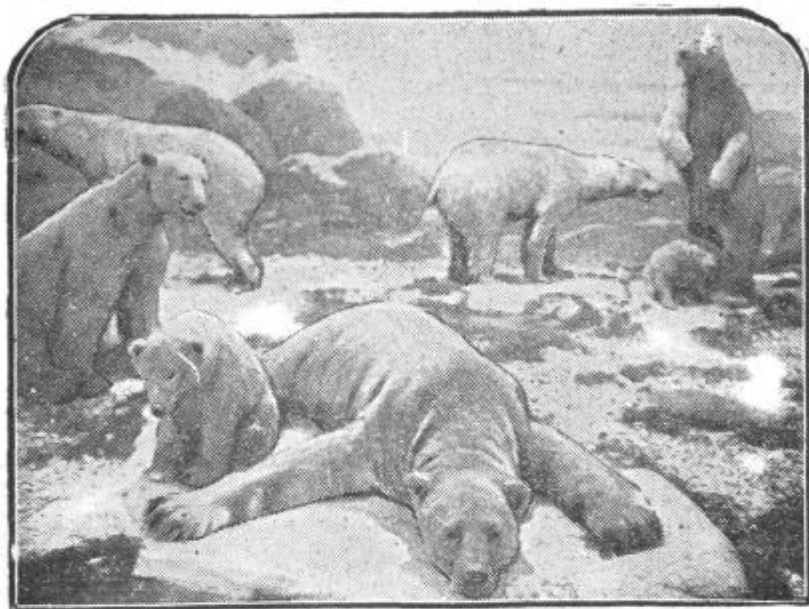
so izročili te dni prometu med Oaklandom in Alamedo v Kaliforniji. Ime je dobil po inženjerju George A. Poseyu, ki je izdelal načrte. Sicer so na svetu še večje podvodne zveze od te, ki meri 1365 m dolžine, toda po širini je menda ta največji. Zunanji premer železobetonskih cevi znaša 11,28 m. V notranjosti predora je prostora za avtomobilsko cesto, široko 8 m, in dva hodnika za pešce, široka vsak po 1 m. Na najnižjem mestu je predor 28 m pod vodno gladino. Kakor računajo, se bo peljalo skozi predor letno 4 in pol milijona avtomobilov. Stroški so znašali okrog 4 milijone dolarjev.

POSTNI OKOLIS

Največje poštno okrožje v Evropi je Bellivare v švedski Laponiji. Obsega namreč ozemlje, ki pokriva 50.899 km², približno eno enajstino celokupne Francije, torej velikost osmih ali devetih departementov. G. Bejbom, ki je predstojnik v tem neizmernem okraju, se je nekoč izra-

žil nasproti novinarjem, da porabi po neskoliko dni, ako hoče preiti skozi 23 pomožnih uradov, ki jih ima pod nadzorstvom. Gellivarci seveda ne dobe vsak dan po šest ali sedemkrat pošte kakor po večemestih. Sicer pa jih je za ogromno pokrajino precej malo: 110.000. Pa še od teh je večini vsakdanji dnevnik deveta skrb.

Prihodnja številka bo vsebovala med drugimi: Dva bojevnika za novi svetovni nazor. — Tekme panamskega prekopa. — Zimska noč v mesečini. — Čajne ceremonije na Kitajskem. — San Francisco. — Večernica, svet našega življenja naše zemlje. — Ujetnik pri afriških ljudožerih. — Zakonska zvestoba v živalskem svetu. — Novi izsledki v človeški krvi.

Severni medvedi v pariškem zoološkem vrtu (K članku na str. 176.)

Današnja umetniška priloga

«Velika planina» po originalu amaterja Milana Šporna nam kaže naš splošno priljubljeni smuški teren v Kamniških planinah. V ozadju vidimo Planjavo in Ojstrico.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din. mesečno 8 Din — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Urejuje Božidar Burko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Stane Predalič

Vrh Ojstrice s Planino v ozadju